

ХРОНИКА ПОТОНУЛОГ ОСТРВА

СИБЕ МИЛИЧИЋ

МОРЕ
ТАЈНА ЈЕДНОГ ЗЛОЧИНА

БЕОГРАД 1928

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА НАПРЕДАК

*Знајући и ризицима
Д-р Војислава Јовановића
са једног острва
Сибе Миличић*

II-I-28

ХРОНИКА ПОТОНУЛОГ ОСТРВА

СИБЕ МИЛИЧИЋ

МОРЕ
ТАЈНА ЈЕДНОГ ЗЛОЧИНА

БЕОГРАД 1928

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА НАПРЕДАК

ИЗ КЊИГА
ВОЈИСЛАВА М.
ЈОВАНОВИЋА

ШТАМПАРИЈА „Гундулић“ Доситејева 3. — БЕОГРАД

3395

„Quand on voit le style naturel, on est tout étonné
et ravi, car on s'attendait de voir un auteur, et on
trouve un homme.“

Blaise Pascal: *Pensées*

МОРЕ

Одједном, случајно, сељаци Села на висини загосподарише свима земљама и виноградима што се простираху од рта Пелегринца па до залива Радочинца. Две богате породице пронадоше: једна, јер није више имала потомства, па је стара удовица све распродала (осем једног комадића земље, који је даровала цркви, да се после њене смрти дају мисе за упокој њене грешне душе), а друга: јер је на винову лозу била пала нека опака болест, која је све винограде уништила. Стога се сва та господска имања продаваху у бесцење. Али, ипак, ниједна од имућнијих градских породица није хтела да купује ту земљу од које се, за много година, није више могло имати користи. Једино сељаци, одлазећи на копно и друга од несрећа поштеђена острва, те с муком зарађујући, скупљаху, пару по пару, па куповаху ту оголелу земљу и, недаћом изгореле, господске винограде. Тако, сви поседи ових двеју некада богатих породица, пређоше у сељачке руке, тако сељаци покуповаше све земље: од западног рта, па, готово, до под саму варошицу у средини острва, те, по рибарској уредби, постадоше господари и мора, које је заплускивало ртове и брегове обале од једног до другог краја њиховог огромног поседа.

Сељаци Села на висини нису били: ни рибари, ни морнари, па нису ни могли да имају користи од тог свог великог „воденог“ поседа. Пазећи за својим обновљеним виноградима, они су, са висине, у неком побожном страху, гледали на ту плаву, огромну

пучину, која се, пред њиховим виноградима, протекла далеко, све до обзорја, и даље: око целе земље! Понекад питома и тиха, она је лежала пред њима у њиховим чврстим заливима (као нека припитомљена зверка), лижући, понизно, стење и шумно жало, режући, кад и кад, у некој пећиници, као да би хтела да их потсећује: да је то само тренутни њен мир. Јер, кад би, изненада, постајала бесна, опака, онда су се од њеног беса тресле све стене и сви борови; онда је изгледало: да она хоће да пређе преко свега, да све разруши!

Сељаци Села на висини стајали би тада шћућурени у својим виноградима и, запрепашћени, гледаху у ту побеснелу снагу, искрено жалећи оне који су морали да се са њом хватају у коштац.

Али, ако сељаци Села на висини нису живели од мора, то су, готово, искључиво само од мора, живе две варошице тог острва, и то више: Варошица на североистоку поседа села него она на југозападу од њега.

Та Варошица на североистоку бројала је око три до четири хиљаде становника, од којих, добра половина, беше рибар, а остало: чиновник, трговац и земљорадник. Због толиког броја рибара, она је морала имати много слободне обале, да би сва та количина људи могла зарађивати свој тврди рибарски хлебац. Стога су рибари варошице били присиљени, да, са својим лукавим мрежама, силазе и до залива Села на висини, а сељаци, и ако су били, потпуно, господари свога мора, нису никада, ни помислили, да спречавају рибаре варошице у рибању у сеоским водама. Шта више, кад би се, понекад, сељаци, случајно, затицали у заливима у ко-

јима су варошки рибари ловили, силазили би они из својих винограда, да посматрају: како јаки младићи (са једног и другог краја залива) вуку затегнуте „узе“, за које је мрежа била привезана. Више пута пак и сами су помагали при вучи, а рибари су им, затим, давали рибе колико су сами сељаци желели.

Тако су: у потпуном пријатељству, живели сељаци Села на висини и рибари из Варошице на североистоку од њих.

Занимљива је била та Варошица на североистоку Села на висини.

Сва од камена и на камену, готово без зеленила, имала је она изглед свих осталих острвских варошица. Само, за разлику од других, она је више мрисала на слану рибу и тако откривала главну врсту заната којим се већина њених становника бавила. По њеним, каменом поплоченим, улипама, на пољани пред њом, и свуда, лежале су, или висиле (по зидовима камених кућа, или ретком дрвећу) дугачке мреже, за којима су седели и стари и млади рибари, и деца и жене, те их крпили. Преко целог дана, у луку и из луке, улазиле су и излазиле безбројне барке на риболов и са риболова, а на обали их чекаше, увек, мноштво народа да купује свежу рибу, која се (још и на суху!) праћакала у „барилима“, или дрвеним сандуцима.

Често би у варошицу допутовали и препродавци из градова на копну, који би, онако на око, закупивали сву рибу, коју би рибари доносили на продају. Али, тада (готово сваки пут!) настајаше свађа, псовање, а каткад и туча: јер би препродавци с копна отимали становницима варошице најбољу рибу. Ипак, целу ту заглушну грају утишаваше увек, лако, без муке, један једини, стари, изнемогли општински „редар“, са једном кратком, танком палицом, као жезлом, и једном јасном солomonском пресудом, већ према прилици.

Пред вече пак, све барке, једна за другом, остављаху варошку луку и нестајаху, полако, у даљини, као неко велико, прехисторијско, гусарско бродовље, које се дигло да тражи плена. Тада би се заорила и неминовна песма младих рибара, која се повијала

у ритму њихових весала. као и њихова млада, гипка тела, те се разлегала по странама луке, одјекујући од уских улица њихове тихе варошице:

*Блажена постојеља,
на којој почиваш
и прибили „ланици“
с кима се покриваш.*

Сви ови силни рибари зарађиваху тешко свој тврди рибарски хлебач, за који се говори, да је: са седам кора! За њих није било никада одмора: ни лети, ни зими. Они не бежаху: ни од сунца, ни од олује; ни од ветра, ни од кише, Изгорели од сунца, балсамисани, готово, од морске соли, они су сви имали изглед, као да су били извајани из самог здравља. Одело, све слано од морске воде, шушташе им при ходу, као кринолина. Били су сви сама снага! Дугачко неколико метара весло, тешко, као олово, окреташе се у њиховим рукама, као сламка, а, на крају, у мору, при веслању, избациваше оно: цео један вал зграбљене воде!

Знали су за све врсти мрежа, употребљавали их према добу године и врсти рибе.

Били су врсни у једрењу, тако да, за лепог времена и погодног ветра, кад би све барке, још у луци, подигле своја висока, разнобојна једра, изгледаше: да се неки полудели цветови кренуше са своје непрегледне пољане, па се упутише некамо другде, јер им је додијао увек исти положај њиховог кратког педља земље, на којој су никли и у коју им је суђено да падну и допринесу другим цветовима више храниве, дебеле земље.

Изобиљем рибе благосливљало је море њихов тешки труд, те, ловећи по својим и сеоским заливима, они

довођаху на рибарницу варошице, сваког дана, толико рибе, да се, понекад (кад није било пре-продаваца са копна) морала и у море бацати, јер је сву сама варошица није могла потрошити. Стога, неком тајном, готово побожном, љубављу, волеше рибари ово своје дивно, богато и издашно море: оно им је било једини добротинитељ, оно их је прехрањивало, оно им је давало могућност спокојног живота!

Али, једног дана, изненада (готово преконоћ!) догоди се нешто страшно, нешто неочекивано, нешто што је све рибаре из Варошице на североистоку Села на висини довело до очајања! Море их је одједном издало!! То издашно, добро, очинско море, које, откад је варошице, није никада, ни једном рибару ускратило својега богаства, отказа, наједном, сву своју дарожљивост. Узалуд су тешке мреже неуморних рибара силазиле у тајне дубине „њиховог“ мора, у заливима њихове општине ниједна мрежа није могла више да ухвати толико рибе, колико је било потребно да се и сама рибарска дружина нахрани. Сваког дана (готово сасвим празне), враћаху се све барке у варошицу, теране, мртво, леним веслима рибара, који, уморни и погружени, не помишљаху више, као пре, на песму и смех.

Стога, тајанствени, панички страх (као некад за време куге!) паде на целу варошицу. Цркве се испунише женама, децом и старцима, који, клечећи пред олтарима (највише пред оним С. Петра, рибара, покровитеља њихове варошице) бусаху се у прса, до бола, и мољаху, вапијућу, свог Светитеља: да он измоли од Бога за њих милости: да их не лишава коре хлеба, коју су њихови синови, или мужеви и оцеви, мучно зарађивали.

Процесије су ишле сваке недеље: дуге, велике, кроз целу варошицу, са чудотворним кипом Св. Петра. Том приликом, сви рибари, и њихове жене, и њихова деца, ишли су босоноги и скрушени, да би што заслужније измолили од Неба милости. А по свим улицама, којима је процесија пролазила, лежаху, по земљи и камењу, рибарске мреже: да би Бог, којег је, у својим помазаним рукама, у прилици хостије, под златним „небом“, носио побожни жупник, благословио њихове мреже и вратио им, самилосно, оно, што им је Он (сигурно због нечијих тешких грехова!) био ускратио.

— Ти, који си благословио труд Петров, погледај на нас! — певаху попови и изабрани певачи.

— Ти, који си напунио његов брод рибама, смилуј нам се! — одговараху остали.

— Од куге, *глада* и рата, ослободи нас, Господе!

— од куге, *глада* и рата, ослободи нас, Господе!

Али море остајаше и даље јалово, као јалова утроба неке уклете жене.

3.

Тумачио се на разне начине овај изненадни, чудни „отказ“ мора.

Једни су говорили: да је по дну мора, на морску траву, пала нека опака болест, као оно пре неколико година по виноградима, па се риба, оставши без хране, разбегла. Други су бедили несавесне рибаре, који су, употребљујући динамит и „млечицу“ (течност из неке биљке, којом се слепи риба кад се је улије у море) отровали све своје заливе па се риба одселила у друге здраве и чисте крајеве. Али, било то, на послетку, како било; догодило се то на овај, или онај начин, сигурно је било само једно: да у заливима варошице на североистоку Села на висини није више било рибе, да је она нестала, а требало ју је пронаћи, јер се без ње није могло живети!

Стога већ два читава месеца, неуморни у непрекидној потрази за рибом, кидаху рибари варошице (узалуд!) своје скупе мреже по свим каменитим заливима своје општине. Ни ноћу, ни дању, они не прекидаху свој тешки посао, хтијући, својим горким знојем, управо присилити!, „своје“ море, да им оно буде поново благонаклоно, и испросити од њега дарожљивости од које се оно било сасвим одрекло. Постадоше некако и бољи. Обичне псовке, којима увек обилују уста рибара, нису више прелазиле прваза њиховик усана. Ћутке, без иједног ружног усклика, без иједне клетве, вукоше они, по цео дан и по целу ноћ, своје оловне мреже, и, са мирним бесом, гледаху их, кад су биле извучене . . . : празне! Али сви рибари нису могли издржати ову недаћу. Услед тога, најсиромашнији, један по један, почеше да се одричу, узалудног рибања, те, извукавши бар-

ку на сухо („барем док море оздрави“, како су они говорили), обраћаху се другим начинима зараде. Једни су се (они који су имали какав мали посед) потпуно предали обрађивању тог поседа; други се укрцаше на пароброде, да се, као морнари, прехране и уштеде нешто за себе и своје; трећи пак, с помоћу својих барки, дадоше се на ситну трговину: преважаху дрва на копно и, тамо, са добивеним новцем за дрва, куповаху разне потребне ствари и препродаваху их у својој варошици.

Ипак, најхрабрији и најочајнији, осташе верни свом „злом“ мору, не могући никако да се растану од њега и његових тајних дубина. Гледећи, на суху, безбројне извучене барке својих сарибара, било им је тако тешко при души, као да то гледаху, избачена на копно, безбројна мртва тела њихових најдражијих, њихових најмилијих, које је море некад прогутало, па сада избацило. Бол и неки чудан осећај стида што се њихови другови тако лако одрекоше старог добротинитеља: њихових прадедова, и дедова, и отаца, и њих самих, обузимаху, потпуно, њихова срца и тераху их, да, без престанка, настављају своју мучну потрагу за исчезлом множином рибе. Али беше све узалуд. Море, ни према њима, као ни према онима који га се одрекоше, није показивало никакве самилости! Тако се, после неког времена, догоди, да, немајући одакле да хране своју велику дружину, један по један и од ових најсмелијих рибара, напушташе тај узалудни посао јаловог рибања, те, на послетку, не оста него један једини: најочајнији најтврдоглавији, којег није могло ништа заплашити, ни натерати, да прекине своју вековну, готово крвну везу са тим великим, безграничним морем и његовим богатим, мрачним дубинама.

Тај најтврдоглавији, најочајнији, беше, уистини, готово у крвној вези са том огромном, безграничном пучином и њеним богатим дубинама. Она му је, давно, прогутала оца, а деди, по матери, у своме бесу, пресекала, као бритвом, затегнутом узом мреже, десну руку. Стога он, са стиснутим зубима и закрвављеним очима, као упркос, настављаше, неморно, узалудно трагање за одбеглом рибом, док једног дана не увиде, да ни он неће моћи још дуго сносити свој неуспех, да ће и он, брзо, као и сви остали његови сарибари, злбом и шкртошћу мора, бити побеђен.

Требало је хранити дружину, а како није било лова, то се већ био задужио неколико врећа брашна, па трговци не хтедоше више да му дају на вересију. Ипак он не би био попустио, па макар продао све што је поседовао, да није, наједном, изненада, дознао, да га његова дружина намерава да остави, издаде. Тек гада пригну побеђен своју главу, али, ипак, не онако као остали, кукавички, подло, већ сав у бесу, мрк. Каза дружини: да зна да хоће да га издаду, али да им он прашта њихову малодушност. Предложи им само, да пођу још једном на море, да почну са рибанем од западног рта острва, одакле почиње посед Села на висини, па да наставе кроз све заливе села, све до крајњег залива своје општине.

— Не нађемо ли овог пута рибу, вратићемо се у варошицу, па, онда, на очиглед свих становника њених, запалићемо барку и све мреже, упркос и мору и небу!!

Дружина приста са одушевљењем на његов предлог, па потрча да спреми најпотребније ствари.

После несреће са својим морем, рибари Варошице на северистоку нису били никада ни помислили на море и заливе Села на висини. Због близине једних и других, они су били убеђени, да ни у сељачком мору не може бити рибе кад је нема у њиховим заливима; стога и не одоше, никада, да ловe у сељачком мору, већ, непрестано, кушаху, тражећи, претражујући, по својим заливима, не би ли се море смилovalo и открило им, поново, своје огромно богатство.

Први који се на то одлучио беше овај. Он је, у право до махнитости, волео море и није се бојао никаквих његових страхота. Шта више: што је море било проклетије, то је он постајао све смелији пред њим. Као да је баш хтео да се ухвати са њим у коштац, желећи да једном омере међу собом снаге!

Варошица се њему још и пре ругала због његове тврдоглавости, али сада, када дозна за ову његову последњу луду намеру, сва се заталаса од веселости, те, пред његов полазак: „на пут среће“ (како су варошани, изругавајући му се, говорили), сви беху сишли на обалу. И док он и дружина му спремаху у барци све што је било потребно за плов, поче са обале једно непрекидно, шаљиво добациваље; једно бесмислено изругавање, које је он, са тешким савлађивањем себе, једва сносио.

— Донеси нам мало алга! — довикиваху му једни.

— И спужева! — добациваху други.

— Нисмо их одавна видели!

Ухвативши срце зубима, остајаше он, упркос свега тога, против свог обичаја, миран и спокојан, те, не обазире се ни на шта, наређиваше својој силној дружини све што је требало да се учини. Па,

кад, најпосле, виде, да је све унето у брод, нареди да се барка одгурне од обале и завесла на пучину. Његова дружина, мрка и зла као и он, то и учини, те брод, одбивши се, натрашке, од обале, застале тренутно, да, одмах затим, окренувши прову према пучини, под силним ударом шестеро весала, крену, као бесомучан, из луке варошице.

Немилосрдни, злоради смех целокупног сакупљеног народа испрати рибаре са обале.

— Јесте ли узели соли да метнете риби на реп?

— Све што уловите испећићемо ми на трбуху!

Ти поклици и смех не престајаху све док се барка још видеала. Тек кад она нестала иза рта Св. Јеролима, народ поче да се разилази.

Међутим, по узбурканој пучини мора, против сморца, возише неуморно млади и снажни рибари. Ветар им је, силовито, духао у прса, али они, као да га и не осећаху, возише силно, несустајући. Валови им удараху, с хуком, о кљун лађе, а они, упирући из све снаге у своја дугачка весла, секоше их ш њим, као сељак, са неким огромним плугом, земљу. Пред њима се раствараше море у велике, огромне кринове. Затим запеваше. Упркос свима и свему! Најпре започе онај што је возио на предњем крову барке; затим прихватише остали. А сморац носаше њихов громки пев (као одговор на онај смех и руг) право у варошицу.

*О море дубоко,
сва моја радосћи,
по шеби мени плови
цвић моје младосћи!*

Сва је дружина певала, једино господар, у четвероугаоном прозорчету задњег крова барке, беше још увек мучаљив и мрачан, занет, непрекидно, својим огромним, исполинским гневом. Затим, изненада, лупивши најпре шаком о кров барке и опсовавши нешто огромно, најсветије, запева и он, и та бурна песма паде, као нека грдна птичурина, врх мора и поклопи га, заглушујући шум валова. Тако, уз песму, после пуна четири сата вожње, стиже овај бесни брод, сав влажан од великих валова, у последњи залив острва (или први, од западног краја поседа Села на висини), одакле су рибари били намерни да започну своје, може бити, последње робање.

Ту, чим приста уз обалу, сви се рибари искрцаше а господар нареди да се спреми вечера, па да се, затим, одмах, легне, да би се, одморно и чило, већ у праскозорју, могло започети са риболовом. А кад се све то свршило, полегоше ови силни људи: неко по барци, неко по жалу, покривши се највеличанственијим покровом свог ненадмашног звезданог неба, па, мало затим, заспаше сви: мирно, слатко, чисте, спокојне савести, као они свети рибари из Библије!

4.

Тек је небо било почело да плави од праскозорја, кад се сви рибари, готово заједно, пробудише. Сви скочише, па, ушавши у барку, дигнуше сидро и завеслаше према левом крају драге, на половину удаљености од жала до рта залива. Ту се тројица њих искрцаше, са првом узом; остали: бацајући, полако, мрежу у море, веслаше према десној страни залива, „затези,“ да и тамо искрцају тројицу. А кад би то свршено, три жељезна тела на једној страни, три на другој, почеше да вуку, тешку, велику мрежу према жалу, силовито и предано.

Господар, из барке, уз највеће псовке, наређиваше: да ли да вуче боље „прва“, или „затега.“

Небо је већ имало дневну боју.

Рибари су вукли и вукли.

Небо је већ било све светло од сунца.

Рибари су вукли непрестано.

А кад је исток већ био сав златан од раног, младог сунца, мрежа је већ била стигла на плитчину. И тада: чудо! Површина мора (коју је обухватала мрежа) као да је оживела! Ври све — прави котао! Плута мреже затварају отступницу, али се риба праћака, скаче, прескаче преко свих препона мреже. Тако је, ваљда, било са Св. Петром и Исусом!

Толику множину рибе није још био видео ни један од ових рибара.

Запрепашћење, вика, радост, разлегосе се заливом.

Кад је мрежа била мало подигнута, те се видело: да је препуна рибом, разумело се одмах, да је опасно извучити је; могла се, лако, под том великом тежином рибе, врећа мреже поцепати и тако сва риба изгубити. Осем тога, видело се одмах, да је

једна барка недовољна да прими сву ту уловљену рибу, стога, најмлађи од рибара, отрча према источном рту залива, да види: не крстари ли каква рибарска барка у близини?

Међутим стигоше на рад у своје винограде многи сељаци Села на висни. Опазивши велико комешање у заливу под собом и чујући луду вику, љубопитни, стадоше тренутно од посла, мислећи, на почетку, да се то рибари из Варошице њима на североистоку међусобно побише.

Они су знали за случај са морем Варошице на североистоку њиховог села, па су били сигурни, као и пре тога сами рибари, да и њихово море не може бити него пусто, исто као и оно варошице, стога и не помислише, да би та вика могла да буде због рибе коју рибари у њиховом заливу нађоше. Али, кад опазеше, да цела површина мора, затворена мрежом, изгледа, као да по њој бије тешки, велики град, журнуше сви из својих винограда и шума, као нека древна божанства, жељни да виде то ново чудо тајновитих морских дубина.

— Риба! Риба! Риба! викаху једни, јурећи ка жалу.

— Риба! Риба! Риба! одговараху други, једном, јурећи исто тако, с друге стране, ка жалу.

А кад тамо приспеше, опколише рибаре вичући и готово играјући од радости. Неки се попеше на оближње борове, да одатле могу да боље посматрају сву ту уловљену рибу, која се, између плута мреже и бокова барке, ваљала, ваљала, да беше право неко огромно тело, неке невиђене немани морских дубина.

— Чудо, колико је има! — клицаху сељаци.

— Огромно, без броја! — одговараху, радосно рибари.

У то је онај младић био приспео на источни рт залива и одмах опазио, да, средином канала, између острва, креће једна барка на четири весла.

(Сигурно се враћала из вароши на копну, јер је на њој био јарбол; али, како је море било сасвим мирно, то нису могли да се служе једром, те га спустише.)

Младић поче да виче и дозива. Беше све узалуд. Море је шумило (вечито немирно море!) и није дозвољавало да рибарев глас допре до тих удаљених веслача.

Видећи то младић, скиде са себе своју кошуљу, дохвати један дугачак колац, па направивши од ње, знојне и од мора влажне, заставу, поче да маше ш њом, као са неким чудним знамењем, не престајући уз то да дозива.

Изненада, они у каналу престаше да возе. Сигурно су били опазили младића.

Тада он искочи из шипражја у којему се налазио, па, ставши на једну стену до самог мора, поче, покретом руку и заставом од кошуље, да даје онима у каналу знакове да му приђу.

Они га разумеше, те четири снажна човека, окренувши најпре брод, упреше у своја дугачка весла и кренуше ка обали.

Возили су силно, а, како су долазили све ближе, младић је на копну чуо, на почетку тиху, па све јачу и јачу, све болнију, шкрипу паоца под притиском чврстих мишића веслача. Пред кљуном барке пенушало се море и шумело, као да је некако, одједном, на том месту узаврело.

Још пре него је барка и стигла до обале, старац са крме брода викну младићу:

— Шта је? Шта зовеш?

(Мислио је да се догодила нека несрећа!)

Младић, са стене, могао је само да му, весео, узнемирен, довикне:

— Много рибе!

А кад се барка савила уз обалу пред њим, ускочивши у брод настави:

— Много рибе! Никад је нико није толико видео! Игра! Игра! Немамо могућности да је сву укрцамо! Рибари изненађени тиме завеслаше јако. И барка крену, стрелимице, према заливу у коме беху рибари. А кад после кратке вожње провири она иза рта залива, крикови весеља поздравише је са жала и са свих борова у околини.

Веслачи одговорише крицима и махањем, и још јачим притиском на весла.

(Сунце се лило изнад свега: светло, чисто, радосно. Море је мирисало. Ветар је ђарлијао кроз шумно грање борова, љуљајући у њему радосне сељаке. А барка, у којој возише четири силна веслача, издигла се, кљуном, до пола из мора, приличећи некој чудној морској животињи што је изронила из дубина: да види шта се тамо, недалеко, на жалу догађа).

За трен беше нова барка близу оне срећне. Пришавши јој, сави се уз други крај мреже.

Тада, дигнувши весла са страна, ухвативши за плута, почеше сви рибари, са једне и друге барке, да, опрезно, полако, дижу тешку мрежу, док, најпосле, доњи крај „вреће“ не беше достигао површину мора. Онда, на све могуће начине (праћени радосном виком сељака), почеше да црпе безбројну уловљену рибу и да је убацују у једну и другу барку.

Али два читава сата требаху док се сва та риба извадила из мора и усула у барке.

После тога се спремише на полазак.

Подаривши сељаке рибом (колико су они само могли понети) кренуше онда обе барке према варошици, љубопитне: што ће сада они варошки пакосници казати кад виде оволику множину рибе?!

Опростишви се од сељака, барке се возиле што су јаче могле, али, због тежине у њима, полако се кретаху напред.

Нестрпљење свих рибара беше неиздржљиво. Сви би били хтели да управо полете према Варошици на северистоку. Чинило им се: да варошица није била никада тако далеко! Дан је био диван, а море тихо, тихо... Ипак се, и ако полако, ишло напред. Господари су подстицали, непрестано, на што силније веслање.

Али тек после више сати вожње, на најсветлијем сунцу, заблиста камен зграда њихове варошице. Тада запрепашћење рибара беше неизмерно, јер, место празне обале (како су они били уверени) зацрне се она пред њима сва од множине народа. Ко зна како, варошица је била већ дознала за чудесни лов рибара и сва се беше слегла на обалу да дочека сретнике.

Радост и љубопиство народа беше толико, да, кад барке приспеше и присташе уз обалу, неколико људи, праћено бурним смехом, у оној гужви, паде у море.

Тако се, поново, вратила радост у срца рибара, и, од овог тренутка, варошица изгледаше, као да ју је неки тајанствени чаробњак изненада покренуо и

оживео! Цело се море испунило баркама; ниједна није више смела да остане на суху.

Радило се око њих, прскало их се морем по бокovima, по крову; црпала се вода из њих, јер се расушише оставши дуго времена извучене.

Исто се тако радило и око мрежа.

Све могуће мреже, које од много времена не излажаху више из својих скровишта, појавише се. Рибари, који се беху одали земљорадњи, бацише мотику у запећак. Они, који на својим баркама пренашаху животне намирнице са копна у варошицу, престаше са превозењем. Обратише се сви, поново, мрежама и мору. И сва варошица затрепери поново. Господари се бродова састадоше, да баце коцку, која ће одлучити: ко ће у којим заливима да лови, да не би један другоме сметали и да би се избегле све непотребне свађе, ако би се двојица господара нашли заједно и истом заливу. А кад све то би одређено, све барке, једна по једна, уз непрекидну вику и дозивање, уз страшно псовање, кретаху на нови лов у благословене заливе Села на висини.

И све имаху среће!

Сваког дана донашаху барке на рибарницу огромну количину рибе. Изненађење у варошици беше превазишло сва очекивања. Стога се, поново, испунише цркве женама и ћеркама рибара, али не више да плачу и запомажу, већ да искрено благодаре Богу и њиховом Св. Покровитељу на великој милости која им је била указана.

5.

Али, ако је овако, поново, започео безбрижан живот у Варошици на северо-истоку Села на висини, у самом селу поче да се рађа неко ново, још непознато, мрачно осећање. Првих се дана и сељаци (као и рибари) веселили том изобиљу рибе; шта више: они су се гордили „својим“ морем, које је, тако, одједном, постало чувено! Свак (ко је само могао) приликом лова рибара, силазаше у заливе, да, с поносом, ужива у тој великој множини рибе коју су из „њиховог“ мора, вадиле варошке мреже. Али, после, пратећи позорно: колико благо, сваког дана, из „њиховог“ мора, са „њиховог законитог поседа“, односе сви рибари, поче то, полако, да вређа сељачко осећање сопствености. И то осећање, пробуђено најпре у једном, или двојици сељака, у разговорима, на састанцима, поче да бива свеопште, док, одједном, не запали читаво село.

И оно се заталаса!

Судар између сељака и рибара из варошице био је неминован. То је у селу свако осећао, али нико, осем старог жупника, није покушавао да смирује те распаљене нагоне.

— Синови моји, говорио је жупник, не заборављајте: ако је море у вашим заливима, по закону људском, ваша сопственост, по Закону Божјем: оно је без граница, оно је свачије! — Оно је, као и сунце божје: за свакога! — И, као што за сунце нико не може да каже, да је његова сопственост, нити може да одреди границе његовој светлости и топлини, тако ни мору не сме нико да удара међаше. — Оно није, као ваша земља, као ваши виноград, да их треба да обрађујете, да их треба да натапате својим знојем, ако хоћете да вам донесу плода: море се, Божјом Вољом, пуни рибама, и, Вољом Божјом,

риба путује и пристаје уз разне крајеве света и тако доноси срећницима Божји Благослов. — Данас сте ви ти срећници, сутра можете бити равни рибарима на североистоку од нас. Стога промислите добро: да ли је виши закон Божји, или Закон људски?

Тако је говорио жупник, надајућ се: да ће се село још тргнути и поћи трагом који им је он указао. Али се превари! Завист је била јача од самилости! Сељаци су више слушали „поборнике за њихова права“, који су им, побијајући жупника, говорили: да је жупник свет човек, да лепо говори да за праве хришћане не смеју бити главно људски закони, већ божји. — Он нас добру учи, кад захтева, да, због Закона Божјег, дозволимо сваком да износи из наше куће оно што нам је Бог сам послао. Он је свет човек, он мисли на небо, али ми, који смо грешни и земаљски, ми мора да мислимо и на земљу! Ми мора да се бринемо, како и на који начин да прехранимо своје породице и себе.

— Јер, док су рибари Варошице нама на североистоку имали у изобиљу рибе у својим заливима, ми им нисмо бранили да лове и у нашим; то им ми ни данас не би забрањивали да не знамо зашто у њиховим драгама нема рибе. Они су „млечицом“ и другим безбројним отровима и начинима (које не дозвољава ни Закон Божји, ни закон људски) отровали своје добро море, па би сада то исто учинили и са нашим. Тако би, за најкраће време, и наши заливи опустели као и њихови, те ни у њима, за вечита времена, не би ми више могли наћи рибе ни за лек. Тако су противници жупникови побијали његове речи љубави и самилости, те се пожар мржње распали у селу до највећег обима.

Требало је нешто учинити што би било у стању да спречи сељаке да крену, низбрдо, у своје заливе, на рибаре из варошице!

Стога, да би то предупредио, или барем за неко време задржао, главар Села на висини одлучи да сазове сеоски збор на којему се имао пронаћи начин, како да се, мирним путем, покуша да уклоне рибари из сеоског мора; а кад тај покушај не би успео, да се тек онда пређе на силу.

Тако се, једног дивног, сунчаног дана, слеже на малену раван пред основном школом цело Село на висини, да заједнички донесе решење: шта да се учини да се окане сеоских залива рибари из Варошице селу на североистоку.

Главар је имао намеру да све то изведе у миру; да збор решава мудро, полако, али не успе. Јер још пре него је он и отворио збор, наста заглушна вика, кричање. Викало се, лудо, без уздржавања, све што је икоме падало на памет. Захтевало се од главара, да он, овако са целим збором, крене у заливе, да би се одмах разрачунало са рибарима. И тек, кад сазивачи збора кренуше кроз збијене редове народа и почеше да, готово сваком поједином, тумаче: како такав рад не би био паметан; да треба изабрати људе, који ће, негде по два, негде по три, а негде и више њих, отићи по свим заливима да извести рибаре варошице: како село на висини не жели да их више види у својим водама, све се смирило. Одмах затим се прешло на избор људи. И брзо и одлучно беху изабрани све млади, силни младићи, који се одмах кренуше да изврше свој задатак. У нај главнију луку, у којој су, истовремено, могле и по две барке да лове, крену, са још двојицом, сам главар села.

За изабранима крену читаво село, све до врхова залива (свак уз свога најближег), одакле се могло пратити све оно што се догађало, доле, испод, у заливима. Тако се сва брда над морем начичкаше светом, као на дривној слици древног мајстора у њиховој цркви. Гледајући у заливе, сви, са нестрпљењем, очекиваху: шта ће се догодити, кад посланици села стигну и објаве рибарима одлуку сеоског збора!?

Баш у том времену беху готово све барке рибара из Варошице на североистоку Села на висини у сеоским заливима. Неке су већ биле извукле мреже и, пуне рибе, спремале се да крену према варошици; неке пак беху тек стигле, те господари спремаху мреже да их баце у благословљене сеоске воде.

Међутим изасланици села ступише на жало, позваше господаре барки и јавише им одлуке сеоског збора. (Они на висовима видеше тада велико комешање међу рибарима.)

Настадоше препирке, свађе, псовања.

— Море је свачије! — викао је господар једне од барки у заливу у којем је био баш главар села.

— Море је наше! По закону наше!—одговорио му је главар.

— Море је Божје!—кликнуше сви рибари.

— Море је наше!

— Море је свачије!

— Море је наше!

И било би, сигурно, дошло до побојства да главар није задржао своје.

— Ви идете против закона. Довешћемо вам „људе правде“, онда ћемо видети, да ли ћете се успротивити! Доста нам је ваше крађе!

Довикнувши то, главар се удаљи, али његова два друга трептаху од беса, што им главар није дозволио да се побију са: „свом том дванаесторицом главних лопова, које би они, све до једнога, били, лако побацали у море.“

Као што је прошао у главном заливу главар села, тако су, и још горе, прошли и сви остали изасланици у другим заливима.

У једној се дрази дохватише рибари и сељаци, те један сељак доби коцем по глави, а један рибар ножем у трбух. Стога се, вечером, напунила главарева кућа светом, који захтеваше, да главар, одмах ујутру, оде у Варошицу на југозападу села (под чију власт спадаше Село на висини) да властима јави о свему што се тог дана догодило и да тражи оружању помоћ: „за одбрану светих права села.“

Осем тога, захтеваху сви, да главар одрешито каже властима, како ће се село, ако не добије помоћи, помоћи само. Али да тада ниједан рибар неће изнети живе главе са њиховог „законитог поседа.“

Тако су сељаци били јасно поставили своје захтеве, те, следећег дана, рано ујутру, крену главар за Варошицу на југозападу Села на висини.

И цео дан оста он у варошици, и обиђе све установе које су могле да заштите село од рибара. Жалба је била примљена и власт је обећала главару: да ће, одмах, бити упућена у село два „човека закона“, који ће се ставити њему на расположење. Осем тога било му је објављено, да ће од тог дана, свакодневно, крстарити сеоским водама чамац власти, са задатком: да спречава сваки покушај лова рибара из Варошице на североистоку села. За сваки

преступ, за први пут: велика новчана казна, а за други: одузимање прекршиоцу „дозволе за вршење рибарског заната.“

С тим обећањима, вратио се главар, тек под ноћ, у село. Оно га је чекало, цело, код првих сеоских кућа. Док су старији били поседали по безбројном камењу, које је ту било изникло из земље, деца су отрчала даље, у жељи: да први сретну главара и да јаве свима његов долазак.

Тако, чим га (отрчавши далеко) видеше где долази, подигоше заглушну вику, по којој, остали под селом, разумеше да главар долази, па се дигосе и кренуше му у сусрет.

Кад га сретосе опколише га.

Радознала питања просусе се по њему.

— Како је било? Шта ти је обећано? Јеси ли успео? Тада, под величанством звезданог неба, засут мирисима смиља и рузмарина, створи се, неочекивано нови сеоски збор, а главар, да би га сви могли лакше да чују, диже се на једну маслину (као онај у Св. Писму на смокву) и, укратко, исприча селу, како су га примили представници власти, шта су му све обећали и како ће, сутра рано, стићи у село два „човека закона“: да помогну селу у одбрани његових непоколебљивих права.

Његов говор примише сељаци са неописивом радосћу, и из свих се грла, наједном, заори велики, силни крик, који, својом јеком, испуни целу ноћ:

— Живела васт! Живела правда! Живело наше море!
Живео наш неустрашиви главар!

С тиме се кренуло кућама, непрекидно вичући, док се сви не разиђосе.

Онда, одједном, завлада тишина:

Цело село заспа!

6.

Док се ово догађало у Селу на висини у Варошици селу на североистоку наста исто тако читава узбуна. До овог случаја нико није могао ни да слутити, да би село, с којим је до тада варошица живела у најбољем пријатељству, могло и помислити да тако нешто учини. Стога се на свим улицама, по свим крчмама (којих је у варошици било у изобиљу) расправљало то питање.

Једни су изражавали сумњу: да су то, сигурно, рибари из варошице на југозападу села подстакли сељаке против њих, из осећања најпростије зависти, јер нису могли никако да протумаче: какву су корист, из свега тога, могли да извуку сами сељаци, кад они нису ни покушали, никада, да се баве рибарским занатом!

Други су говорили (а то је мишљење све више превлађивало): да је то дело неколицине пијаних сељака, који су, тренутно, завели читаво село на ову бесмислицу, због које се, ваљда, већ сада сви кају.

Трећи су предлагали напад на село: да се одмах са тим простацима разрачуна! (Ових је било најмање.)

Најтрезвенији пак посетише два варошка правозаступника и замолише их за упуства: да ли је могуће, да је закон такав те даје право сељацима, који и не искоришћују море, а не животној потреби толиких рибара, који би, због сељачке завидљивости и себичности, морали сви да скапавају од глади!?!

Тако се у Варошици на североистоку Села на висини расправљао спор са њим, али збир свих тих разговора, тумачења и саветовања, завршаваше се једним

јединим закључком: да се, још једном, оде у воде села, јер да су, ваљда, после две мирно проспаване ноћи, сељаци увидели сву бесмисленост свога поступка, па ће, сигурно, дозволити, поново, рибарима варошице, да се користе њиховим заливима, као и пре, кад Бог не беше још послао своју казну на варошицу.

То и учинише два дана после сукоба.
Две избране барке отпловише ка обалама села.
Једна за другом, без песме, без разговора, само уз скрипу весала и са неком тајном зебњом.
Јутро, рано, пуно свежине, срело их је у главном заливу села.

Залив је лежао миран, пријатељски, као и пре судара са селом.

Никога и ништа сумљива на видику.

Рибари се обрадоваше. Сада им се, у истини, учини све оно од пред два дана неким ружним сном.

— Ко зна? Ваљда су сељаци хтели само да се нашале?

(Иако би била мало чудна та њихова шала: кад је један рибар отишао распорена трбуха, а један сељак остао расцепане главе!)

— Били су сигурно пијани! — закључи неко.

— Сви! Сви! — прихватише остали.

Али кад рибари бацише мреже и почеше, полако, да их вуку ка жалу, одједном, искочише из заклоне многи сељаци а забљештише се међу њима, на раном сунцу, ножеви на пушкама двојице „људи закона.“

— Стој, у име закона! — кликнуше наоружани.

(Рибари, запрепашћени, одмах стадоше.

Затегнута мрежа изненади их и повуче унатраг. Најближи мрежи падоше у море, а остали, с муком, издржаше на месту док се они први не извукоше из воде.)

Затим, по наређењу „људи закона,“ мрежа је морала бити одмах извучена, а рибарима је прочитано решење власти: да не смеју више ловити у заливима Села на висини, јер да је море уз његову обалу својина сељака.

— А ако буду рибари, упркос јасне забране, затечени још једном при рибању у водама села, да ће бити кажњени великим новчаним казнама, и, осем тога, да ће им бити одузета дозвола рибања уопште! После овога, псујући сељацима све чега су се само сетили, уз најстрашније претње, рибари варошице отпловише својим кућама.

Међутим, Варошица на североистоку села изгараше сва од нестрпљења.

Од одласка двеју барки нико није хтео, ни тренутно, да се удаљи од обале. Цела маса народа оста на месту, да види: како ће успети покушај рибара у заливима Села на висини.

Пазећи непрестано на море, одакле су се барке морале да појаве, сви разговараху ватрено, живо, претресајући догађај од пред два дана, кладећи се, међусобно, за срећни, или несрећни исход њиховог рибања.

Неки су отрчали чак на рт залива, љубопитно посматрајући на бескрајну површину мора: да ли ће се иза оног последњег, тамног рта, помолити барке оних што отпловише да се увере: јесу ли се сељаци променили од оног првог сукоба.

— Ено једне! — изненада кликну неко.

И заиста, иза далеког рта, појавила се једна црна тачка.

— Ено и друга! — викнуше готово сви.

И би свакоме јасно да су рибари отерани.

Тумачења, вика, псовке помешаше се заједно. И све забруја. Једва се чекало да лађе што ближе стигну, да би се дознало шта је у истини.

А барке се лено вукле. Узалуд је сва маса света махала веслачима да јаче веслају, барке су ишле лено, готово се нису мицале.

После дугог чекања, једна од барки ипак уђе у залив варошице. Два-три минута после ње и друга. Крикови, упити, псовања, полетеше к њима са обале.

— Шта је било?

— Отераше нас!

— Ко? Сељаци? Шта их нисте побили?

— „Људи закона! Људи закона!“

Да је, тог истог тренутка, било могуће прелетети у Село на висини, оно би било, за тренут, све поклано. Бес нагонски, животињски, изашао из најобичније потребе живота, распали у целој маси исполинску мржњу и презир човека према човеку. И ништа не би било у могућности да ту масу умири. Све је било полудело, побеснело, помахнитало. Све је само клицало, све се дерало, све претило, дижући песнице у правцу села, да је изгледало: да ће цела варошица, наоружана ножевима, машклинима, мотикама, сикирама, кренути ка Селу на висини, као на неку преисторијску борбу племена против племена.

У то су барке приспеле уз обалу.

— Како је то било? клицаху са обале.

— Пустише нас да бацимо мреже, онда сељаци
искочише из заседе, са два „човека закона“, и на-
тераше нас да их извучемо.

— А где су вам биле руке? Кога сте се плашили?

— Шта смо могли? Прочиташе нам наредбу власти!
На то се без масе распали до неиздржљивости. Го-
тово би се били побили међусобно; толико су били
испуњени злом! Стога је требало некога наћи на
коме ће се искалити све то, иначе би могло бити
опасно за саму варошицу!

И нашао се тај.

Неко (сигурно неки завидљиви трговчић) потсети
неког до себе на једну сељанку из Села на висини,
која има у варошици дућанчић са прекоморском
робом и ситницама.

(Она се, још пре много година, била удала за не-
ког рибара, који се, пошто му је била донела
нешто пара и један мали посед, беше одао трго-
вини, у којој и успе. Тако, мало по мало, беше
купио лепу кућицу и отворио дућанчић с преко-
морском робом. Надао се и бољему, али напрасно
умре, а она оста сама самцита, јер јој се није дало
у деци).

Ово откриће оног неког пређе тренутно целом
масом, јер онај, коме трговчић помену име удо-
вице, викну га гласно и освета, макар на једној
жени из Села на висини, засија пред очима свих.

— Напред, у улицу Чубровића! Напред!

— Напред! Напред!

И све крену према дућану удовице, вичући најпо-
грдније речи против ње и Села на висини. Уске
улице варошице одјекиваху од псовки и грђења,
а удовица, зачувши, још из далека, ове покликe
беса и мржње, затвори брзо врата дућана и по-
беже на први спрат своје кућице. Мало после,

маса стиже пред њен дућан, вичући против ње, грдећи је на најодвратнији начин, претећи јој: да ће је убити!

Тада неко (ваљда онај завидљиви трговчић) удари први ногом у затворена врата дућана. На муклу јеку ударца, сва маса јурну налетом на вратнице, и, одједном: врата се стрпошташе, с хуком, на земљу. После тога — ко је само могао — проби се у дућанчић, одакле се просу уском улицом: шећер, пиринач, наранче и друго.

И док у дућану није било све поразбијано, или, барем, поразбацано, маса се није разилазила.

Тек се после она повукла, носећи собом све што је могла понети из дућана.

Тако се смирила.

7.

После ових догађаја, прошло је много времена у миру и ишчекивању. Велика парница, због поседа мора, започета при котарском суду на острву, наставила се при вишем суду у вароши на копну.

Прву парницу, при котарском суду, добише сељаци. Стога су и били чврсто убеђени, да ће добити и ову другу при вишем суду, сигурни, да их штити „јасно слово рибарске уредбе“: о поседу при мору.

Али се и рибари варошице надаху, да ће виши суд обратити пажњу на велику беду толиких породица и да ће донети решење противно ономе котарског суда.

— То би било злочинство, ако би се решило онако, како је већ једном било решено!

Парница је била у току, решење је било неизвесно.

У Варошици су, међутим, све барке биле извучене на сухо. У води осташе само чамци који су служили више за провод него за икоју врсту рибарског заната. Све мреже лежаху скупљене уз камене куће, или беху обешене о црне греде у подрумима, да их мишеви и пацови не искваре; а рибари, мрачни, несапослени, од јутра до мрака, кретаху се обалом и пуни беса гледаху на сеоско море, које се, кроз уски теснац њихове луке, видело, плаво и велико, како се пружа у даљини. Ни у шали више не помињаху нове „излете“ у воде Села на висини.

Али овај страшни нерад, ово излежавање и узалудно чекање повољног судског решења, испуњаваше, полако, душе свих рибара чамотињом. Што се пак све даље ишло, ова се чамотиња у њима претварала у велику и мрачну могућност зла. Стога, да би се то унутарње црно стање нечим „осветлило“, они сви почеше да се затварају у крчме и да у њима, од јутра до мрака, пију и опијају се.

Никада, Варошица на североистоку Села на висини, није видела толико пијаних људи, као тада! Чамотиња се тако савлађивала, али се зато могућност зла устостручавала. Јер се при пићу највише разговарало о сељацима, псовало их, и тако се, полако, ствараше основа најгорих злодела. И то је расло све више и више, док, једног дана, у неким мрачним природама, не блесну то, као оштрица најсвирепијег ножа. Тог дана, пило је у једној крчми заједно неколико оних што први открише рибу у сеоским водама. Са њима је био и пио њихов страшни, зли господар.

Цео целцати дан пише они, док, предвече, не беху сви пијани; као земља!

Ипак господар изгледаше најпијанији.

Он је, цео дан нешто у себи говорио, псовао, претио, али га нико није смео ни зашта да запита. Био је врло прек! Увече, одједном заћута и, наслоивши главу на сто, изгледаше, као да, потпуно пијан, спава. Али није било тако. Он беше сасвим будан и у свом пијанству нешто спремаше, коваше.

Наједном скочи!

— Сви смо кукавице! Сви! Сви! Нисмо достојни да се назовемо рибарима, људима који се бију са најбеснијим морем, без бојазни, без страха, кад доз-

вољавамо да нас онај сељачки измет тера са њега. Шта су они? Кога се бојите?

— Никога! Никога! — викнуше његови пијани другови.

— Никога? Је ли? Иване, Петре, Мате и сви ви ту, сви: никога, је ли?

— Никога! — потврдише још јаче сви.

— Онда чујте! Ко би од вас, ево сада, овако без ичега, са голим рукама, био спреман да иде са мном на Село на висини, да се огледа са тим подлацима, да им покаже: ко су рибари из Варошице на североистоку од њих. Ево, шест нас је, седам, па, ко има српа нека се јави и, хајде, напред, да оне сељачке вуцибатине упознају наше тврде рибарске шаке, да дознаду: да ми нећемо никад дозволити да они тако пљују на нас, ти подлаци, те кукавице...

Сви рибари скочише одједном и сви захтеше, да их он поведе, одмах, истог тренутка, на село!

— Ево нас, води нас! Хајдмо одмах! Стаћемо на сред села и изазваћемо га читаво! Смрвићемо их!

— Онда, замном, напред!.. — викну господар, па, прескочивши сто, јурну ка вратима крчме, а за њим сви остали његови другови, и изгубише се у црној, мрклој ноћи, која је, исто тако црна и тамна, била пала преко високих кровова варошице, као и преко оних далеког, невидљивог Села на висини.

Изашавши из крчме, понесени вином и злом, рибари кренуше кроз уске улице варошице.

(Било је већ близу поноћи.)

Ишли су ћутке. И ако потпуно пијани, у њима је остао будан дух опрезе. Уклањаху се свакој задоцнелој човечјој сенци и повлачише се, са занетом

пажњом, кроз улице. Тек кад стигоше на пут за село, ослободише се мало.

Ишли су сада између маслињака и винограда.

Али овде посусташе.

Чисти, свежи, ноћни ваздух, као да покрену, узбиба сву ону велику количину вина у њиховим телима; као да подиже до највише запетости његову жестину у њиховим жилама, јер, наједном, ноге их почеше издавати, почеше се тетурати, ваљати, некако са стране на страну, као, некада, њихове барке на узбурканом мору. Посташе, одједном, некако несигурни у ходу, као да њихово горње тело иде на неким туђим стопалима.

Најпосле им се потпуно завртише главе. Затетураше се још више, па, тетурајући, удараху: сада у зид ограде, сада у ступ неке, до тада, за њих не постојеће маслине, док, најпосле, не почеше да падају, један за другим, на земљу, остајући тако, уз ограде винограда, велики и неспретни, као неки велики пањеви исчупаних и на пут бачених маслина.

Тако, сви, један за другим.

На послетку, оста на ногама само онај најбеснији, господар.

Он није знао за ово што се догодило све док не хтеде да каже нешто некоме од својих другова. Зовну тога по имену, али му он не одговори. Окрену се тада и зачуди, да нема никог са њим.

— Кукавице! — викну и опсова нешто.
(Мислио је да су се они препали и побегли, оставивши њега самог.)

Ипак му се учини немогуће да би сви могли тако нешто учинити. Стога се врати неколико корака унатраг и нађе последњег (који је најдуже издржао силину вина у себи) где, као клада, лежи преко пута.

Зовну га да се диже. Онај га не чу.

Тада га он лупи ногом у слабине, а, кад онај и не осети страшни ударац његове оковане ципеле, пљуну на њега, па онда правцем и на све остале. Затим настави сâм свој пут зла и беса.

Оставши тако сâм на мегдану, његово зло порасте у њему до највишег степена. И њему се тада учини: да је он неки древни јунак из песама, који креће да се бије са безбројним непријатељем. Стога, занет својом живом уобразиљом, поче да својим ужасним гласом, храпавијим још више него обично, због пијанства, пева песме о Краљевићу Марку.

Страшна је била та песма у тој мрклој ноћи. Као тулење неке опаке, бесне, дивље звери. Одјекивала је од брегова и долина и, мрачна, губила се у мраку црне ноћи.

А он је настављао свој пут према селу које се није никако појављивало.

Ишао је већ сат, два. Најпосле му се учини да је забасао.

То беше у истини. Одједном се нашао на неким узвишеном простору! Није више знао куда би. Стога, сав бесан и уморан, леже под једну маслину и заспи.

Спавао је неодређено време. Зора га је пробудила и њена велика свежина. Скочи, зачуђено погледа око себе, тренутно не знајући одакле он баш овде. После се сети. Још једном погледа око себе и увери се да је ноћас заблудео:

Био је на висини Ћаћа Главе! Значи да је пут за Село на висини оставио далеко на лево!

Под њим је била велика долина пуна винограда и маслина, а, далеко тамо, на десно: Море! Море! Море!

— Море! Море! Море! — кликну изненађен, па појури и диже се на највеће узвишење брда да напасе очи свом том великом пучином што се пружи­ла пред њим, да изгледа: поклопила је целу Земљу! Осташе само врхови острва; али ће она, брзо, и њих да савлада.

И полако, нека велика радост поче да му пуни душу. Он види цело огромно море са којим је водио то­лику борбу и за које се сада бори на живот и смрт. Безгранична пучина окружује га са свих страна. Загрлила га, као најдража жена. Воли га, као нај­лукавија љубазница.

Затрепери сав, па поче да шапће као у молитви:

— Немогуће је да је ово дивно море без самилости, да је оно зло, опако. Данас, или сутра, избациће га безгранична пучина, поново, своје богатство и на нашу обалу, јер је искључено: да из тих великих, тајних дубина неће кренути безбројна, одлутала ри­ба и поново напунити наше драге и заливе!

— Ово је тренутна несрећа која ће брзо проћи! кликну затим, па, ражаливши се над свим што су према мору, до сада, његови малодушни сарибари са­грешили, одједном, поче да моли, да тражи опро­штај за своје другове: свој тој огромној пучини! за све своје слабе другове, који онако лако оста­више свог старог добротинитеља, изгубивши пове­рење и његову безграничну, несебичну доброту.

— Али, ја ти се, ево, заклињем, море, ја ти се за­клињем, да те се нећу никада одрећи, може бити, чак ни у смрти! — заврши он сав занесен тим ве­ликим, безграничним простором, осетивши, ваљда, подсвесно, да море може бити и његовим гробом, као што је било његовом оцу и многим рибарима ва­рошице, у прошлости.

Тако вапијући, гледаше он занесено у ту бескрајну

површину, готово осећајући потребу да паде пред њом на колена.

Одједном се трже! Заокруживши љубопитно оком по пределу пред собом, паде му поглед на неки стуб дима што се дизао између зеленила маслинових грана, иза првог брежуљка. Село на висини! крикну он, као у срце ударен, а бес неизмерни, исполински, обузе га поново целокупног.

Шкрипну зубима и, испруживши стиснуте песнице у правцу села, опсује нешто највеће што се могло опсовати и закле се, најсвечаније: да ће све село запалити, огњем уништити, и то одмах, одмах! Скочи, хтеде да потрчи, али, како се био потпуно растрезнио, његов се разум пробудио и он увиде сву лудост и бесмисленост своје одлуке и заклетве, за шта је, прошле ноћи, имао толико снаге и смелости.

Снужди се затим, али тренутно.

— Вратићу се, вратити. И то што пре! — прошапта потом, срдито, па се крену што брже с оног места, да га сељаци не би ту затекли, пошто ће се кроз најкраће време размилети по својим виноградима. Запретивши стиснутом шаком поганом селу и опсовавши још једном нешто велико, потече он према варошици, где стигну још пре пуног, светлог дана.

8.

После овог неуспелог напада на Село на висини прошло је поново много времена у миру. Једино што се са великим маром радило, беше: грозничаво спремање за велику парницу при вишем суду у Вароши на копну.

Правозаступници једне и друге „зарађене“ стране радише неуморно.

Они из варошице проучаваху све рибарске уредбе и све законе поморске власти, у намери: да нађу макар какве могућности да доскоче сељацима и њиховим бранитељима. Они села, бејашу спокојнији, јер су имали у рукама већ једну пресуду. Али, ипак стајашу на опрези, да им, на некакав начин, не буде подваљено.

(Међутим се борба између варошице и села распаљила по далеким крајевима света. Она се проширила готово по целом земљином шару. Изгледаше, да је, сав онај бес и мржњу, пренело само море на својим шумним валовима по свим странама где год се заједно нађоше исељеници из села и они из варошице. Стога, у свим писмима: из Америке, Аустралије, Трансвала, Египта, Далеког Истока и т. д. јављаху сељаци, или варошани, својима: да се (па било њих само двојица!) мрзе и бију „сваки за права свога места и због насиља“ која су варошани, односно сељаци, вршили, једни над другима, у домовини.)

Али, ако су сељаци Села на висини могли да чекају решење вишег суда колико се хтело, рибари из Варошице на североистоку од њих то нису могли. Њима је требало живети! Стога, терани бедом и

немогући подносити: да ту недалеко (само три-четири миље удаљено) лежи читаво богатство у мору, које би они, да нема сељачке злобе и зависти, могли лако да црпе, обратише се превари. Изабраше четири најбоље барке варошице и неколицину најјачих, најбеснијих рибара (међу њима и оног најљућег) те почеше да одлазе, кришом, сваке ноћи, у заливе Села на висини, уверени: да ни сами сељаци (а камо ли „људи закона!“) неће моћи да непрестано стражаре и бдију, дуж целе обале села, и чувају „своје“ богато море од рибара из варошице. Излазећи неколико ноћи, крадом, они успеваху да баце мреже у заливима села и да се, исто тако тајно, у праскорје, враћају (увек препуни рибе) натраг у варошицу.

Ипак, ово кријумчарење није могло да остане, за дуго, непримећено; сељаци дознаше за њ и једне се ноћи, без помоћи власти, без „људи закона,“ на своју руку, страшно осветише рибарима.

Те ноћи, као и свих прошлих, изађоше криумчарске барке у сами мрак из луке варошице и кренуше ка заливима Села на висини.

Ноћ је била мрачна, облачна. Рибари, да их весла не одаду својом шкрипом, увише паоце у кучине.

Тако, без шкрипе, без икаквог гласа, могоше да се упињу у весла и возе што су јаче могли.

Али ове ноћи упињаху се они још јаче него обично, јер су хтели да дођу што пре до залива, баце мреже и врате се, пошто су се бојали олује.

До залива су ишле све четири барке заједно; иза првог рта поседа села оделише се, и свака оде у свој залив.

Прва барка, са оним најбеснијем: господаром, чим је стигла до обале, приста уз место одакле се почиње да баца мрежа, и баци је одмах.

(Радило се свом снагом само да буде што пре готово!)

И бачене мреже вукоше већ, силовито, јаки момци довикујући се непрестано, јер се у мраку није ништа видело, па ни најближи друг! кад се, одједном, и на брду зачуше дозиви. Рибари се одмах ућуташе. Али, од тренутка кад се зачуше ти далеки гласови, беше ваљда прошло једва неколико секунда ... а ... нешто мукло затутњи на висини ... па загрми падином ... затим, одједном, са страшним пљуском, паде у море, уздигнувши собом огроман стуб воде ...

За тим првим затутњи нешто друго, исто тако велико и огромно, и запљусну још јаче у воду ... па онда треће ... изгледаше још веће ... Борови се тресли, одјекивале стране и падине, брежуљци ... то се, тутњећи, грмећи, котрљало са висова ... огромно безбројно камење!

Рибари премреше од страха и изненађења! Почеше да криче, да се довикују.

Камење падаше око њих (читаве стене!), преко њих, са свих страна.

(Ноћ изгледаше још тамнија него малочас.)

Камење се котрљало непрекидно. Требало је наћи неки заклон, јер није било другог начина одбране. Није са могла више вући мрежа, а ни спасти је. Животи су били у опасности.

— Прережите уже! викаше узалуд господар из барке.

Рибари га најпоследје послушаше и пререзаше уже. На то, отегнута мрежа, са јауком, као неки огромни дављеник, утону за увек у тамним дуби-

нама мрачног, олујног мора, а они се сви сакрише између високих стена обале. Ту су, у неколико, били сигурни.

Ипак још увек викаху, довикиваху се, као да, у тој мрклој, страшној ноћи, хоће да увере један другога, да су још сви у животу.

Господар у барци, уплашен, ужаснут више од свих (јер је једино он био сигуран) викаше, запомагаше, као луд. А они са копна одговараху му и зваху га, молећи га, преклињући, да им се приближи са барком и да их спасе.

Он се бојао: огромно камење, које се непрестано котрљало, могло је да захвати барку и да је размрска, јер је изгледало: да се сва та висока брда около руше, да све те огромне стене около, покретне неким исполинским земљотресом, крећу из утробе гора и лете у тамне морске дубине.

— Скочите у море! сети се најпосле господар. Тада, иако је била зима, један по један, у међувремену котрљања и пада камења, скакаху рибари у тамну, мрачну воду, а онда, са неколико удара својих јаких, тврдих мишића, докопаше се сви барке.

Били су спасени. Камење се и даље котрљало, али му они беху изван домашаја. Тада се, одједном, онај страх који су претрпели, претвори у свима у један страховити бес, те, дохвативши пушке (које су за сваки случај собом носили) почеше да пуцају у правцу брда одакле је падало камење.

То потраја неко време и преста кад рибари опазеше, да камење више не пада. Заурлаше тада од радости, убеђени: да су преплашили сељаке и отерали их. У тој својој радости дохватише и весла па завеслаше према обали, да крену за сељацима у потеру. Четворо њих, са недрима пуних фишека, искочише затим на обалу, а господар, најљући, најбржи, дигну се

одмах стреловито, на једну стрму и високу стену, па поче да виче :

— Где сте, кукавице? Где сте? Покажите се... ако смете!.. И подиже пушку, у намери да опали у ноћ... али му она још и не стиже до рамена, кад га један велики камен лупну у прса.

Изгубивши од ударца равнотежу, он се сави сав уназад и стровали одједном наузнак, у дубину, на оштро обалско стење,

— Убице! Убисте човека! — закричаше остали на копну и брзо се сакрише иза стена, јер поново започе град од камења, који потраја само неколико секунда, пошто, сељаци, побојавши се, због близине, да их пушкама наоружани рибари не заобиђу и не опколе, побауљке кренуше према висини, а кад избише на једну чистину, почеше да беже главом без обзира према своме селу.

Рибари што осташе у барци, не имађаху ни појма шта се на суху догађало (јер кад сељаци почеше да бацају поново камење, они се одбише од обале) те узалуд зваху остале да се врате. Међутим они на суху, препаднути падом свога господара, скривени, почеше да се померају све више према улазу у луку, да би тако избегли опасности, али наједном стадоше: пред њима је сигурно, морала бити једна провалија, јер су чули како из дубине бесно урла море! Натраг се нису усуђивали бојећи се сељака; напред, није било могуће због провалије. Један, ипак, покуша да се пробије између стена и жбунова ружмарина, али, одједаред, изгуби ослонац: нога му склизну, и био би се стровалио у дубину, да се, случајно, не ухвати за онај жбун!

Крикну! Његов крик одјекну страшно у ноћи. Они га у барци зачуше, али, мислећи да су се то њихови дохватили са сељацима, почеше да бесомучно

пуцају у ваздух, да би тако натерали сељаке у бегство, те више не могоше чути запомагање оног несрећника.

Његови другови сами кушаше да му помогну. Ухвативши га за руке, хтедоше да га повуку горе, али не успеваху.

Тада, срећом, они у баркама престадоше са пуцњавом, надајућ се да: су се сељаци препали, те допре запомагање њихових с копна до њих. Пришавши им затим с барком, и видећи, да под оним „висећим“ нема стења, само море, довикиваху му: да се баци, да се спусти, што онај, иако заморен, није имао смелости да учини.

— Не бој се! Море је! Дубоко је!

„Висећи“, наједном, затворивши очи, раширивши руке, откачи се од жбуна, па мртво, као камен, паде и, запљуснув у море, зарони у дубину, у којој би ваљда био и остао, да га сама вода није избацила на површину. Тада, полуонесвесћеног, баш кад је поново имао да зарони, дохватише другови и увукоше у барку. Остали, видећи да је опасност од сељака престала, кренуше, ипак опрезно, на лево, да би видели шта је од господара што је, ударен, пао. Али, кад су се приближили месту, стадоше као укопани: на једном оштром камену, лежало је, готово пресавијено унатраг, мртво тело њиховог господара, све криво, поплавело!

Павши наузгач на стење, беше преломио рптеницу! Недалеко њега, пола у води, лежала је његова неспаљена пушка.

После ове ноћи и овог убиства, било је ухапшено готово пола Села на висини, и спроведено, првом лађом, за варош на копну, где је био поротни суд.

Ту се цео месец дана водила истага због убиства, али, упркос свима сведочанствима рибара, није се могло никако утврдити: ко је од сељака, те страшне ноћи, био при оном нападу на једну од оне четири барке криумчарске, јер се сви сведоци из села заклеше, да су те вечери видели разне од оптужених: кад су, пре спавања, затварали кућна врата, и, исто тако, отварали их ујутру. Тако, у недостатку доказа, сви оптужени беху ослобођени, једино задржаше мало дуже у затвору једнога, којег су рибари сумњичили, да је био коловођа, али и он, после мало дана, би пуштен на слободу.

9.

Два месеца после овог догађаја освану најрадоснији празник недеље за Село на висини. Пресуда о поседу села и права на „његово„ море би оснажена и од вишег суда на копну! Због тога се цело село сакупило на једном месту где се пред свима прочитала пресуда.

— Сада је заувек цело море: од рта Пелегринина до залива Радочинца, наша својина, наша сопственост, права, узаконена. Нико нам га не може више отети. Оно је наше, наше сасвим. Рибари из Варошице на североистоку не смеју више ни да пређу утврђену границу! — заврши заносно главар.

— Живело наше море! — повикаше, као излудели зељаци.

Деца, жене, одрасли, старци, све је то викало, све се то драло:

— Живело наше море! Живела правда! Доле лопови! Затим претње, псовке, смех, све се помешало заједно.

Најпосле се кренуло и селом. Нашле се неке заставе и носиле се на челу поворке, као знамења победе. Све је било у неком најлуђем настројењу, понето неком лудом радошћу, као опијено неким лудим пићем. А кад се дошло до оне чистине пред основном школом, на којој су се држали сеоски зборови, изненада се створи један нови. Један од сељака поче да говори и изражава своју радост ради онога што је село доживело, поводом чега: вика, пљескање, одобравање проломише небо.

Од крикова није нико више могао чути шта је овај говорио, али он иастављаше, настављаше...

— Отерали смо лопова са нашег добра! Наше је

море сада наше! Законом, словом закона, ми смо му од данас вечити господари. До Бога нико нам га не може више отети. Оно је сада наше, наше, наше, наше, наше...

После њега изредаше се многи други говорници, од којих последњи побере највећи успех, кад предложи: да сваки сељак откине од свога колико може и даде у заједницу, која ће купити барку и мрежу, да би село могло да искоришћује богатство свога мора.

Када он заврши, сељаци изгубише сваку власт над собом. Заиграше, запеваше, заурлаше. Занесени својом дивљом радошћу изгледаху, као људи из прашума.

Више се није знало што се је радило. Жене скидаху са себе своје украсе, да би одмах дале што имају за остварење овог предлога. Старешине породица отрчаше својим кућама, да сваки донесе колико више буде могао да се купи барка и мрежа. Главар је бележио све, тако да, за непун сат, беше уписано више него је и требало за ту куповину. Затим беху изабрана тројица сељака, који су морали, одмах сутрадан, кренути за друго, недалеко острво, на коме је било бродоградилиште на гласу, где су морали наредити, или купити, случајно већ готову барку и мрежу. А кад би и то готово, донело се, на ведре, вино, па се почело да пије, напија, испија. Све до касно у ноћ играло се, пило, и веселило, тако да те ноћи беху врло ретки они (мушко и женско!) који се не вратише кућама потпуно пијани.

Петнаест дана после овога нова барка и мрежа беху већ у главном заливу Села на висину.

Цело је село ишло онамо као на проштење.

При додиру барке и мреже, које је сваки сељак хтео да дирне, осећаху сви неко наднаравно задовољство и срећу, неку неизрециву гордост, као да је све то некако свето, освећено, готово као неке свете мошти које чине чудеса.

А кад је дошао дан пробе и првог рибања, цело је село било на обали морској. Не изосташе ни непокретни старци, ни болесници.

Дан је био диван, најсунчанији, а море мирно, мирно. Готово се није ни мицало. Изгледаше благословено, пуно, као благословена утроба неке блажене, трудне жене.

Изабрани сељаци за вучу мреже стајаху већ на жалу, спремни и горди.

Приликом њиховог избора готово се дошло до побојства, јер је сваки сељак хтео да буде међу онима првима, који ће вући мрежу. Стога се морала бацати коцка, и она је одлучила и изабрала срећнике, који ће прву „сељачку“ рибу довући на крај. Пред сам полазак барке на бацање приступио јој је стари жупник.

Био је обучен сав у свечану ризу, за благослов.

— Милост буди, Господи, нашим прошењем и благослови својом светом десницом овај брод и све оне који се буду у њему возили, који буду у њему морем пловили и рибу ловили, како си се удостојио благословити корабљу Ноеву пливајућу у страшном потоцу; пружи над њим, Господи, своју десницу, као што си пружио блаженом Петру, рибару, ходећему врх мора, и пошаљи, с небеса, Светога Анђела твога, да га чува и избави од сваке опасности,

са свима који се буду налазили у њему; одбрани слуге своје од сваке противштине; дај им увек жељену луку и тихо путовање и срећу, и удостој се, пошто опреме и изврше све послове, да их, уз потпуну радост, приведеш к Себи и својима назовеш: који живеш и краљујеш у веке векова...

— Амен! Амен! — одговори громогласно од свих падина, од свих валова.

(Птице певаху, цврчаху цврци, а море је пратило све: својом тихом, вечитом музиком, у којој се стапаху, заједно, све те радосне, побожне жеље људи и других безбројних земаљских бића, са тајним, невидљивим, благонаклоним силама око њих).

Најпосле, одређени ускочише у нову барку и завеслаше према средини залива, а израз наде, поверења, израз нечег неописивог, лепог, сјајио се на свим лицима, као неко тајно светло што је пробијало из њихове нутрине у ишчекивању благослова морских дубина.

— Сад ће да се затресе жало од множине „наше“ рибе! — викаше један део сељака.

— Сад ће да се узбиба море од безброја триља, зубатаца, ципала! — одговараху други.

Међутим стиже барка на „прву“, искрца половицу изабраних људи, па са осталима крену према „затези“, а из ње стари рибар из Варошице на југозападу села (којега сељаци доведоше да им управља рибанем, јер они нису били томе вични) полако бацаше мрежу преко залива.

Тако барка стиже на другу страну луке и тамо искрца ону осталу тројицу. Једини оста у барци стари рибар из варошице, који је имао да управља ловом.

И поче вучење мреже.

Сви они на обали престаше и да дишу. Нико више ни да би се макнуо. Нико више ни да би речи проговорио. Из барке се само чула одрешита заповед старог рибара:

— Прва боље! Затега боље! Тако лепо, тако добро, у име Бога!

У том тренутку иза рта горње стране залива, изненада, појави се једна барка, па друга, па трећа... док се најпосле, не испуни, њима цео улаз у луку. Тридесет, до четредесет барки стадоше пред заливом. То су били рибари из Варошице на северистоку Села на висини!

Вест, да су сељаци купили барку и мрежу, стиже и до њих, па, кад дознаше и за дан „велике пробе“, гурнуше у море своје бродове и заповише према увалама Села на висини, тражећи ону у којој су сељаци имали да „опробају“ своју нову мрежу.

— Није то мотика, то је мрежа, мрежа!!! — довикиваху они сељацима чим их открише.

А сељаци, побеснели од те дрскости, одговараху им псовкама и увредама.

— Лопови, барем је ово наше! Ми не крадемо! Лопови!

Међутим, вучена шесторицом људи, мрежа беше све ближе и ближе жалу.

Цело село, љубопитно, упре срца и погледе на море, према месту на коме се мрежа имала издићи из воде, и на коме ће (тако су они били уверени!) заробљена риба скакати, праћакати се, лупати по површини, као изненадни, силни град.

И, ено, мреже! Плута већ испливаше!

Они што вуку већ стигоше на жало. Брзо ће да се састану обе стране.

— Сад ће море да нас награди за сву страшну, крваву борбу, коју смо због њега водили и поднели! Сви изокола јурнуше ка обали. Мрежа је била до-вучена на плитчину. Сви хтедоше да изблиза виде како ће да их „њихово“ море награди, како ће да им даде „њихову“ рибу,

Готово се сви пропеше на прсте, да би преко барке видели у „врећу“ мреже. Љубопитство је било до-стигло врхунац. Неки би се били, најрадије, бацили у море, онако одевени, само да радосније виде, па и пливајући, последњи тренутак „њиховог“ риболова. И рибари варошице на североистоку села прибли-жише се дрско и безобразно. Дођоше готово до половине залива. Али сада ћуте, не довикују ништа, љубопитни: шта ће да се догоди?

У то је мрежа стигла сасвим на плитко, али у мору не беше никакве узнемирености.

Стари рибар из Варошице на југозападу беше о-чито збуњен, али не рече ни речи.

Младићи, који су вукли мрежу, везаше тада обе узе за кочеве побијене у жалу, па, неколицина њих, за-газивши, до колена, у море, ускочи у барку. Затим, ухвативши чврсто крајеве мреже, вукоше је сви у брод, брзо, готово похлепно.

За тренутак, мрежа беше у барци, али празна, пра-зна, потпуно празна!

Запрепашћење читавог села беше неописиво. Нико није могао веровати,

Сељаци на обали повукоше онда барку ка жалу и хтедоше сви да ускоче у њу, хтијући се уверити, на своје очи, о томе што се догодило.

(Под тежином многих, барка се нагну, нагну и била би се преврнула да они изнутра не почеше да вичу и силом избацују љубопитне, право у море.)

А рибари из варошице, буквално, полудише од радости.

То што они радише у својим баркама беше права правцата лудница.

Скакаху по крововима барки, играху, певаху, дре-
чаху; као мајмуни.

Онако одевени скакаху у море, од радости, од лудила. Са роговима, које употребљавају ноћу за дозивање, почеше да трубе. Удараху веслима по површини мирног мора, па, најпоследне, не знајући шта би више учинили, окретаху стражњице према жалу, бијући се по њима и вичући:

— Нă, нă, рибе, ево вам је, ево вам је! Нă, нă, нă!!
Затим њихов злуреди, неиздрживи смех пакости и изругавања прохуја увалом.

— Ха, ха, ха!!! — смејашу се они страшно, ужасно.

— Ха, ха, ха!!! — одјекиваху стране и падине залива.

— Ха, ха, ха!!! — одговараше им море из свих пе-
ћиница обале.

Коликогод је сељак Села на висини пекла издаја са стране „њиховог“ мора, ипак их не беше разбеснила толико колико ова дрскост и изругавања рибара из Варошице њима на североистоку,

И трошак, и труд, и све, све, они би били лако поднели, али ову срамоту пред својим крвним непријатељем нису могли.

Побеснеше! И, као на нечију заповед, појурише сви, са једне и са друге стране залива, да смрве те безобразне нападаче.

Дохватише се, поново, својих камења и стења, и почеше да их поново ваљају и бацају, псујући рибарима све што им је на памет падало.

А рибари се и даље смејаху.

Гледајући, како бачено и ваљано камење пада и пљуска површином мора, али још не може да их дохвати, зваху сељаке: да им дођу, да им се приближе, да ће да их чекају.

Ипак, кад видеше да се они примакоше на домет камења, дохватише весла и испловише из залива.

Одатле се још неко време ругаху, али њихови гласови не допираху више јасни до жала. Само њихов ружни, громовни смех падаше, на махове, на жало: кад би га на махове сморац донео.

Најпосле, певајући, весели, опијени злбом и злурадошћу, кренуше, све, барка за барком, ка својој малој варошици, да могу што пре да јаве својима: велику радост неуспеха сељака Села на висини!

Међутим, на жалост, стари рибар прегледаше мрежу! Нико није хтео да верује, да је море криво, да их је оно издало. Свак је волио да вара себе и да тражи узрока у неисправности мреже, неискусности оних који је вукоше.

Стари рибар говораше: да су „кола“ могла бити криво постављена; да је врећа мреже, као нова, могла да се у мору замрси...

Он је тако наводио много разлога који су могли да сметају при првој проби рибања, па, пошто је добро прегледао мрежу, нареди да се поново покуша. Ни он није веровао да би море могло тако потпуно издата, те, како су сви морнари и рибари пуни празноверја, изрази он сумњу (тумачећи тако и мисли многих сељака): да је свему могло бити

криво нечије зло око, и замоли свештеника, да, поново, светом водицом, пошкропи и мрежу и барку, што свештеник најприправније учини.

Онда се покуша поново, али, опет, са истим успехом, као и први пут.

Променише и залив. У том мењању кретало се цело село, преко брда, за барком, али свуда беше једно и исто:

Мрежа је излазила празна, риба је сасвим nestала, као да ју је неко, слично брљивим овцама, одједном растерао!

Тако се наругало море сељацима Села на висини; тако је дубина повукла к себи оно што је само њено и што је она, случајно (готово злурадо!) била избацила на обале села, да то исто учини негде (ко зна где?) на неком другом крају Земље.

ТАЈНА ЈЕДНОГ ЗЛОЧИНА

Празник Свете Главе бискупа мученика, која му је била одрубљена „као јагњету на јању“ (како стоји писано у његовом св. Житију) славно се, у Варошици на југозападном крају острва, августа месеца сваке године. Стога, тог јутра, рано, рано (негде због даљине и пре расвета), кретаху из свих села и варошица, копном и морем, дугачке процесије, да се поклонe тој Чудотворној, Светој Глави, која је чинила најневероватнија чуда. У самој варошици пак, становници, дижући се исто тако тога дана раније него обично, скупљаху се на главном тргу, пред столном црквом (одакле се моглоше видети сва околна брда и прилази), да би могли посматрати све те многобројне процесије, кад се, понизне, побожне, буду појављивале упућене за варошицу, О, у истини беху лепе и узбудљиве те дуге, тамне змије људи! Најпре се видеше, далеко, неке тамне, танке линије на плавој боји голог кречњака; затим би почеле да се разликују групе по групе, док се, најпосле, не би оделили појединци, да онда почну да допиру, на махове, неки далеки јауци, који се, постепено, претвараху у силне, вапијуће певове, што, на послетку, постајаху дуги, наизменични крикови, набрајањем усклика из Великих Литанија:

- Свети Петре!
- Моли за нас.
- Свети Иване!
- Моли за нас.
- Свети Кузма и Дамјане!
- Молите за нас.
- Свети Гервајју и Протажју!
- Молите за нас.

Али, тек што би одјекнуо овај пев, заорио би се други, са морске стране. То би, низ барки, из варошица и села при мору, уз одмерено веслање, или брзо једрење (према ветру и времену), са великим крстовима, усправљеним на њиховим предњим деловима, улазио у луку, праћен дугачким вапајем истих тих Великих Литанија:

— Да све зле године и шкодљиве живине, прогнати удостојиш се!

— Тебе молимо, услиши нас.

— Да нас услишати удостојиш се.

— Тебе молимо, услиши нас.

(Неупућеном, случајно ту доведеном, који би одједном видео и слушао ово, могло би било изгледати: да то неке нове крсташке војске, задоцнеле за неколико стотина година, крећу, са мора и са копна, на освајање неког новог верског сна, који љубоморно скриваху древне зидине ове старе, вековне варошице.)

А кад би они са брда и они са мора стигли на циљ, састајаху се на главном тргу, пред столном црквом, где су сви крстови, од вајкада, имали своја одређена места.

(Страшно је било онда кад се је неки крст — што се већ неколико пута догодило — приближио већма цркви него што му је предајом било одређено. Тада су крстови и свеће, штапови и све што се имало у рукама, служили за тучу, а од светих молитава настајаху страшне псовке, искреније и силније од свих оних тајанствених узвика једномерних бесконачних Великих Литанија.)

Поређани крстови пред црквеним вратима окренули би се затим према народу на тргу, који би се, у том тренутку, бацао на колена, да из свих грла, као силна, ненаткриљива хука мора, узлети, бурна,

и радосна, велепесан: „Тебе Бога хвалим,“ и својом снагом разруши затворене небеска врата, која се, одједном, раствараху над варошицом у прилици великог, светлог круга сунчаног.

Једне године, у једној барци Села у заливу (које је село било удаљено једно два сата погодног плова од варошице са Чудотворном Главом) беше и лепа, млада јединица главара тога села. То беше њена прва посета Варошици на југозападном крају острва. Знајући, по причању, о многим лепотама и богатству те варошице, она се необично радовала тој посети. Целог плова, иако, са свима осталима узнесено мољаше, њене мисли, сва њена духовна пажња, беху упућене на тај њен ненадмашив сан о варошици свога пута, коју ће, до мало, видети и у стварности. Стога, кад се најпосле указа варошица њеног сна, она, у жељи да што пре стигне до свог циља, дохвати и сама за весло, хтијући помоћи мушкарцима да се што брже креће. Тај занос је не остави ни онда кад се искрцала на обалу, иако је, због варошана, била изгубила много од оне сигурности коју је дотле у барци осећала.

У поворци, што се после искрцавања створила, идући збијена уз своју другарицу (која је већ два пута била у варошици), она је била некако снуждена, препаднута.

— Како мора да се овде лепо живи! — помисли, па се окрену другарици и запита је шапатам:

— Шта би ти дала да можеш да живиш овде?

— Ја? Ништа! одговори она.

Главарева се ћерка на то збуни.

У то стигоше на главни трг, где, као и сви остали, паде и она на колена, слушајући заносно силну, радосну песму стотина људи, која се, громовна, заорила под светлим, великим приморским небесима.

2.

У варошици са Светом Главом није владало најбоље мишљење о овим побожним процесијама. Шта више, говорило се и причало: да девојке, многе удате жене, особито пак удовице из села и варошица острва, жељне провода, искоришћују ова „света“ путовања, да би се, барем једном у години, „поштено“ забавиле. Причало се, да се тога дана, ни у једном селу острва, не може наћи ни једна удовица, јер да свака крене у посету Светој Глави, која јој даје могућности, да се, непозната и слободна, изгуби са својим одабраним у селу, а и случајним из варошице (или из других места), због тешко трпљене и мучно савлађиване жеље задовољења.

Стога многи младићи варошице, од највиђенијих породица до најпростијих (све заводници на гласу!), облетаху ове свете поворке, као незаситљиви делфини безбројне поворке сардела, које се, баш у том добу године, дижу из дубина морских и приближују жирним крајевима и обалама острва и копна. У пролазу, шапатам, добациваху они девојкама и женама у процесији разне лепе речи и улагивања, а јадне сељанке многе, (готово све!) брљиве, као и њихове овце, постиђене, спуштаху ниско главе журећи напред, и не мислећи: да ли могу да избегну реду који им је процесија наметала, па се, међусобно, као овце, судараху. После тога, збуњене, осетивши ланце процесије, настављаху даље свој непријатни пут, присиљене тако да слушају сва дрска добацивања варошких младића.

Перка главара Села у заливу није била онако брљива као остале тихе сеоске „овчице“, иако не

онако дрска као многе друге искусније сељанке. Стога јој је било некако пријатно кад се на њу окомио неки стасит, млад човек, који јој добациваше најлепше, иако веома дрске, похвале њене лепоте. Она се у својој наивности окренула да га види, и насмешила му се некако збуњено.

— Ти си луда! крикну јој другарица кад то опази. Ти незнаш шта ти се може десити!

— Шта? Шта ми може?

— Може да те намами у неку тамну улицу, да те опљачка, убије... као што се то већ некима догодило Главарева ћерка се збуни, збуни... и не одговори ништа.

Тако су ушле у цркву да се поклоне Светој Глави, која је, под дивном, старинском, уметничком капелицом од стакла и слонове кости, била изложена, на средини цркве. И ту, између уздаха, плача и благодарног шаптања, осташе оне обе дуго у молитви, заборавивши на оног човека на чија се дрска добацивања главарева ћерка онако глупо понела.

Беше око подне кад изађоше обе из цркве.

На вратима цркве стајаше онај неопознати! Девојке се препадоше. Збуњене, прођоше мимо њега, и пожурише што су брже могле; али их он сустиже.

— Чекајте! Куд ћете? Чекајте, да мало поразговарамо. Девојке нису одговарале; оне су само ћутале, обе уплашене; особито главарева ћерка.

А онај, да би их задржао, како је био са стране другарице главареве ћерке, ухвати је за руку.

Девојка му се бесно истргну из руку и изгрди га. Затим обе потрчаше према барци.

— Јеси ли видела? Разумеш ли сада? Јесам ли имала право? рече јој пријатељица кад приспеше тамо.

Главарева ћерка дрхташе сва; није ништа одговарала, убеђена: да је избегла сигурној смрти.

А онај је, дрско, дошао за њима све до барке, не бојећи се никога. Бивши морнар, силан, јак, сада носач и пијаница, није се бојао ничега. Дознавши, по натпису на боку барке, из којег је места девојка, одлучи да је следује до краја, па макар и у њено место рођења. Онда оде, да после подне крене целом варошицом у лов за том лепом сељанком, која му се онако лепо насмешила.

И, у истини, цело после подне луташе он по улицама варошице, по тргу, на коме се, под великим, разнобојним сунцобранима, продаваху разне галантеријске ситнице, уверен да ће ту негде срести ону девојку из Села у заливу.

Враћао се неколико пута ка барци на којој је она допловила, али, осем барке, која се празна љуљала на лако изнемиреном мору, не виде никога из села у њој.

Улазио је (сто пута!) у цркву за Светом Главом, обилазио све црквене кутове; тражио девојку међу безбројним побожницима, који су се, клечећи, вукли на голим коленима, полако, један за другим, по мермерним, хладним плочама, да би што сигурније измолили милости од Свете, Чудотворне Лобање Мученикове, ка којој су пузили, полако, да би пољубили прозирно, хладно, упрљано од пољубаца стакло иза којег се Она налазила!

Али девојке не беше нигде!

Љут, прељут, он је и даље, непрестано, тражио, срдећи се сâм на себе што се онако наивно одстранио од барке и није, сакривен, сачекао док је девојка поново изашла из брода.

Тако је дошло доба процесије. На тргу почеше да се ређају крстови: све један за другим. Позади њих: село за селом; свако за својим крстом.

А кад се процесија кренула, први крену крст варошице, за њим онај најближег села; на трећем месту беше крст Села у заливу; затим, редом даље, они осталих села, према удаљености дотичног села од варошице.

Онај што је тражио ћерку главара из Села у заливу, уверен да је она у процесији, иђаше сада са стране поворке и завириваше у сва лица која су ишла за крстом њеног села.

(Њега је девојка већ одавна била запазила, али, преплашена, била се збила уз ону своју пријатељицу, не хтијући да ни њој, ма и једном речи, открије његово присуство. Бојала се, да би је она за то поново грдила, па се, ћутећи, приљубила уз њу што је више могла, идући у покрету процесије даље, и не пуштајући онога из вида.)

Онај је пазио, завиривао, али за дуго времена није могао да пронађе девојку међу свим оним, готово једнако обученим, женама Села у заливу, које су, због побожности, носиле све велике, широке мараме на главама. Али, изненада, загледавши се мало боље у један светао прамен плаве, немирне косе, који је издајнички провирио испод једне мараме, невешто положене на главу, откри је он и насмеши се задовољно.

Његов поглед и задовољни осмејак осети главарева ћерка као неку дрску руку, која ју је одједном шчепала, па је вуче ка нечему страшном. Она се збунила у ходу и у молитви. Да је само тог тренутка могла, била би побегла према своје заливу,

предосећајући неко велико, ужасно, незамисливо зло, којем се она никако неће моћи отети.

— Спаси ме, Боже мој, спаси! шептале она непрестано, не знајући ни куда то иде, ни где је, ни шта то ради. Тако, збуњена, угазила је неколико пута на босе пете неке удовице, која је, због завета, цео дан, из села до варошице, као и сада у процесии, ишла босонога. Удовица се два-три пута окренула и опомињала је, али кад је главарева ћерка још и даље наставила своју непажњу, изгрди је и попрети шамаром. Тада се тек девојка некако прибра. Али, увређена речима удовице, и узнемирена страхом од оног човека којег је замишљала: неком дивљом звери, што се спрема да крволочно скочи на њу, поче, полако, да плаче, док јој сузе не кренуше низ лице потоком.

И поново јој забрујаше у свести оне страшне речи другаричине:

— Могу да те заведу, опљачкају, убију!..

И говораше сама себи:

— Луда ја, шта сам учинила! Шта сам учинила!..

Међутим стиже процесии до цркве из које је и била кренула. Четири свештеника, носећи главу Светог Мученика, приђоше тада бискупу што се задржао на црквеним вратима, окренувши се ка народу. Он положи своју белу, дебелу руку, са великим сафирним прстеном, на капелицу са Светом Главом, а другом благосиљаше, лено, цео сакупљени свет, што се пред њим спустио сав на колена.

Док је он благосиљао тишина беше гробна, као да ту не бежу стотине људи већ само један човек. После благослова бискуп уђе у цркву а за њим свештеници са Светом Главом. Народ се диже и

подели: једни уђоше, побожнији, поново у цркву; други одоше на трг да купе коју ситницу, па да оду својим кућама, полако, без реда, како је ко хтео. Од крстоноша, неки, први одоше својим кућама, упртивши крстове на рамена, као неке тешке велике мотике.

Онај што је пазио на главареву ћерку за време благослова, беше се спустио, као и цео народ, на колена, да би тако избегао незадовољство које би, сигурно, био изазвао стојећи на ногама. То спуштање сакри му девојку. Он покуша да је, клечећи, пронађе међу многим главама; и успе. Био је задовољан. Мислио је да му никако неће моћи избећи, јер неће моћи наћи начина да се извуче између толиког народа, за кратко време благослова.

Ипак се превари.

Чим је бискуп завршио благослов, он се брзо дигну, али девојке више не беше на оном месту! Као да је одлетела,

Збуни се. Као луд појури између сакупљеног народа, гурајући свакога рукама и коленима. Јурио је, гледао на све стране, али девојке не беше нигде. Тада поче да псује гласно, да грди све што је знао и умео (а умео ја много и дивно!); и ону Свету Главу, и оног блесавог бискупа, који је тако дуго благосиљао; и оне попове, будаласте и крештаве, и цео свет, и себе; највише себе и своју глупост.

Како су неки за Светом Главом ушли у цркву, појури он онамо, те, сав узнемирен, трчаше од кута до кута цркве, од клупе до клупе у њој, загледајући, дрско, у свачије лице: не би ли нашао ону девојку из Села у заливу!

Али ње не беше ни овде.

Онда појури варошицом, на трг, на обалу, близу барки из села; али на тргу никог, на обали никог; у бродовима само крстови, које, после процесije, одложише онде крстоноше.

Ипак не сушта. Појури поново варошицом, тврдоглаво тражећи ту аветињску девојку.

Али се поново превари у рачуну; јер, баш док блуђаше варошицом у потрази за девојком, она је, из куће неке пријатељице, код које се била склонила за неко време, неопажено дошла до обале и ускочила у барку свога села, па се брзо сакрила под њен велики кров. Одатле је, тек кад се барка кренула, изашла, сва срећна, најсрећнија што се тако спасла од оног ужасног човека, који ју је гонио, као ловац неку најскупоценију дивљач; од човека за којег није знала и није хтела да пита: ни ко је, ни шта је, ни одакле је, из бојазни да не би ко помислио да се она за њега занима.

Што је брод био даље од варошице, радост девојчина беше све већа и већа. Седећи до крста који је био положен на крову барке, да не смета једрима, она додириваше свете ране на дрвеном Спаситељу (све црвене од потока насликане крви!) вапијући:

— Боже мој, Боже мој, хвала ти што си ме спасао! Ко зна шта је он хтео од мене?! О, ја луда! Ја сам мислила да је то као у нашем селу: насмејеш се момку, он ти добаци нешто и... свршено!

Тако је разговарала са распетим Христом, преносећи, по каткад, кришом, својим устрепалим прстима, пољупце са својих усница на Његове велике, кржаве ране.

А кад приспеше у залив села, она, тек што присташе, искочи прва из барке и побеже кући, осећајући да ће тек тамо, на том месту, бити сигурна, спасена сасвим.

Поздравивши се са својима, уђе одмах у своју собицу, и сва срећна запева, да, мало затим, поново заћути. У њој се јавио, одједном, онај исти страх који ју је и у варошици био обузео, и она се, изненада, баци на кревет и заплака горко.

Неколико дана после овог првог и страшног пута у Варошицу на југозападу, главарева се ћерка дигла једног јутра раније него обично (пре читавог села), јер јој прошлог вечера беху залутале две овце, па, бојећи се, да јој их пси не раздеру, чим је свануло, беше кренула у потрагу за њима.

Била је већ обишла све брежуљке на северистоку села, па се кренула ка долини на југозападу.

— На моје, бе, бе, бе... викала је она, подражавајући бјејању оваца, да би их тако лакше намамила. Никога још није било у виноградима кога би била могла да пита за овце; још се није био нико дигао. Јутро беше тихо, дивно; његова свежа, мирисна тишина беше нарушена једино њеном виком и кликтањем једног великог јастреба, што се беше издигао над долине и винограде, те, раскриливши се, устремио свој оштри поглед на све жбунове, не би ли нека лакомислена птица излетела да је он шчепа. Девојка је ишла даље, непрестано вичући и дижући се на камене ограде, да може даље и боље да види, и не сањајући: да тако иде у сусрет најстрашнијем злу. Међутим, оно јој беше препречило пут и, збивши се под једну ограду, провириваше одатле, нестрпљиво очекујући, да му се она приближи.

Кад, на послетку, она стигну до њега, оно искочи и стаде пред њу: ужасно, страховито, са најопакијим осмехом на лицу.

Избезумљена, главарева ћерка устукну: то беше онај страшни човех из Варошице на југозападу!!

— Добро јутро! назва јој он.

— Добро јутро! одговори девојка сва уплашена.

Он јој приђе. Она хтеде да бежи; ипак стаде; знала

је, кад би и покушала, не би успела, јер би је он лако ухватио.

Окренула се само око себе: нема ли неког у близини. Никога! Једино њих двоје!

Он поче да јој прилази још ближе, са неким страшним очима. Она осети сву опасност, и поново хтеде да бежи, али је ноге издаше.

Он то опази; једним скоком био је код ње, и ухватио је за руку.

Девојка учини очајан покрет да се ослободи његове руке; али не успе. Он ју је стиснуо чврсто; као кљештима.

— Већ неколико дана те чекам, али те, ево, и дочеках. Обилазих, кришом, око твојег села, око твоје сопствене куће, да те једном увреbam саму. Спавах у пољима, кријући се од свакога, а јутрос гле! јутрос: сам ми те ђаво послао, или, боље, она Света Глава, кад си ми се онако лепо насмејала, хтијући сигурно да ми се наругаш. Не руга се самном, не,! Ха ха, ха, ха, ха...

Приближивши јој се још више, дошао јој лицем под лице.

— Сад си моја, знаш! Сад ми те нико не може отети!

— Пустите ме! завапи она, свесна његове страшне намере.

— Пустите те, али не сада; после, после... Ха, ха, ха, ха!..

Главарева ћерка употреби сада сву снагу да се избави из његових кљешта, али ни овог пута не успе. Он ју хтеде да обухвати целу; обема рукама. Она му се опирала, бацала на земљу, покушавајући да га гризе за руке које су је хватале. Викала је, викала... Наједном, затим, осети како јој, полако, од неког ужасног страха обамира цело тело; како

поче да губи сваку снагу protivљења... Једино је била свесна да пада, пада... негде дубоко, неизвесно куда...

Онај је тада ухвати, дигну у наручја, однесе иза прве ограде у један виноград, и ту, у тишини и свежини најлепшег приморског јутра, бестидно, злочиначки обесчисти.

Злочинац је већ био далеко кад се девојка осветила. На почетку није знала где се налази, ни шта је то било са њом. После се тек сети, Ужас свести о догађају од малочас готово је поново сруши у несвест. Зајаукну болно.

Мало после покуша да се дигне; али не успе. Једва се усправи до појаса и тако наслони на зид ограде. Осећала се сва сломљена, као да јој је неко пребио и руке и ноге, као да јој је неко ножем распорио утробу.

Тако оста, плачући, неко време. Онда поново покуша да се дигне. Успе. Ипак, да не падне, морала се наслонити на зид ограде. Затим покуша да закорачи. Није могла.

Одједном зачу око себе разговор, довикивање. То разговараху сељаци који већ стигоше у винограде. Она је чула њихове речи и познала по гласу онога који их је изговарао, али није имала смелости да зове икога. Било ју је страшно стид. Затим, држећи се рукама за зид ограде, крену према излазу, полако, раскорачених ногу, као дете које је тек проходало. Иако се и успела на пут, даље није могла.

Села је на један велики камен, јер је осећала да ће се имаче поново срушити. Ту, положивши главу на ограду, мирно стајаше и плакаше.

Мало после тога прође мимо ње нека сељанка. Јашила је на мазги, али, кад виде главареву ћерку како наслонена на граду плаче, скочи на земљу и пришавши јој сва уплашена, запита је, шта јој је, шта јој се догодило.

Главарева се ћерка трже на глас, и видећи сељанку зајаукну болно и покри, као од страха, лице рукама. Онда, полако, кроз плач, исприча јој све што се догодило.

Сељанка, ужаснута њеном причом, часком стаде сва збуњена, онда се одједном одби од ње, скочи на високу ограду једног винограда, па, сумануто, поче да виче, да дозива све сељаке, који су били ту у близини.

За тренут, скупио се око главареве ћерке велики број сељака. Дотрчаше, љубопитни, да виде зашто она жена као луда маше и дозива. А кад стигоше и дознаше шта се догодило, осташе и они сви запрепашћени, ужаснути.

Нико није био ни помислио да би се тако нешто могло у њиховом селу доготити; да би се на њиховом острву могао наћи неко, па био и најстрашнији непријатељ њиховог села, који би могао тако нешто учинити!

Чим се од првог удара освестише, једни скочише на мазге и одјурише разним стазама и путевима за бегунцем, према Варошици на југозападу, којим правцем, по исказу девојке, беше злочинац ударио; други узеше на руке главареву ћерку и кренуше са њом према Селу у заливу.

Путем, све што их је сретало, све им се, ужаснуто злочином, придружавало. Жене кукаху, управо запеваху.

На уласку у село, поворка беше нарасла на неколико стотина душа, те изгледаше: као нека најстрашнија, најтуробнија пратња.

Вест о бешчашћењу своје ћерке примише родитељи као вест о пропасти свега што су имали и чему се надали. Још, док су је сељаци на рукама носили, мајка се бацила пред њу на колена, овила јој руке око врата и зајаукнула теже и болније но што би била учинила, да су јој, тог часа, донели њу мртву у кућу. А кад је унесоше у стан, њен отац, најпоштованији човек у селу, виде у овој страшној увреди: себе жртвованог, прибијеног на крст, без икаквог разлога, без икакве сопствене кривице; као Сина Божјег!

— Браћо, рече он, окренувши се сакупљеном народу, — браћо, прибише ме, ето на крст срамоте, права и чиста, као сунце!

После тих речи изгледаше потпуно смрвљен, уништен. Али и то би само за тренут. Пришавши затим девојци, коју међутим положише на кревет, запита је, како се то догодило.

Она му исприча све потанко: од празника Свете Главе до овог страшног дана.

— Познајеш ли злочинца?

— Не.

— Би ли, барем, знала одакле је?

— Не, али по говору могао би бити из Варошице на југозападу.

На тај одговор главар ћипну, и његов страшни бол претвори се, одједном, у најкрвавији бес у њему, који порасте, тренутно, до могућности највећег злочина. Он помисли најпре на убиство ма кога из варошице, али одмах одуста од тога. Учини му се:

да је ипак најбоље, да најпре, преко власти, потражи тог страшног, свирепог злочинца.

Тим понесен, крену он одмах, трчећи, према Варошици на југозападу, те, чим стиже онамо, оде на власт и јави, какав се ужасни злочин догодио у његовом селу (непознат до сада ни становницима села, ни варошице), како се догодио, изјављујући, према исказима своје ћерке, да је злочинац, сигурно, из Варошице на југозападу.

И сама власт се збуну, толико је то било необично за становнике острва, а варошица сва заталаса.

Изненађење је у њој било толико да су, неки мислили и говорили: да је главар Села у заливу сигурно пијан, па измишља и булазни. Излетевши сви из својих кућа, појурише онамо где се налазио главар и, окружен многим народом, причао: како је тај злочин био извршен.

Међутим је власт упутила „оружане људе“, на лице места и на све стране, да се о свему пропитују. А варошани, са своје стране, увређени оптужбом главаревом у части свог мирног, поштеног места, беху приправни, нађе ли се само злочинац међу њима, да га обесе о прву борову грану.

Главар Села у заливу оста у варошици до предвече, да би се могао вратити по мраку, не желећи никога срести, никога видети. Али кад стиже кући, нађе је пуну народа, који га је са нестрпљењем чекао, иако су од „оружаних људи“ већ били дознали: какав је упечаток произвео у варошици злочин, и како га тамо протумачише.

4.

Од тада је прошло доста времена а власт још није била успела да, ни најмање, расветли тајну грозног злочина. Међутим, полако, варошица долажаше до убеђења (које, најпосле поста општим мишљењем): да је то зло дело могао учинити само један сељак из Села у заливу, најпре због даљине, коју није, тако од шале, сваког дана, могао да прелази злочинац из вароши док није увребао главареву ћерку; затим и због саме свирепости дела, за које нису могли дозволити: да се неко из варошице могао на њ усудити.

— Девојка не може да открије злочинца из страха пред оцем, или пред оним који је злодело учинио, па је сву кривицу бацила на непознатог човека из наше варошице! говораху они.

То брзо допре у село, делујући страшно, горе од куге. И одједном га зарази читаво. Оно прими ту изјаву варошице, као најдрскији изазов, као најцрњу клевету, па полете цело ка кући главаревој, тражећи, да га он поведе на варошицу са којом треба да се, због те увреде, силом разрачуна.

Пред главаревом кућом наста бука, вика.

Главар није хтео да изађе.

Зваху га, мољаху, да се укаже, да их поведе у борбу. А кад он то никако није хтео да учини, провалише му у кућу и извукоше га напоље.

Беше мрачан, ужасан.

— Шта хоћете? — кликну.

— Да се светимо сами кад нас власт неће да брани! одговорише сељаци.

— Онда око за око, зуб за зуб! — викну неко.

— Тако је, тако је! закричаше лудо, махнито сељаци.

— Добро је! дрекну главар, успламтевши одједном сав. — Око за око, зуб за зуб! Од данашњег дана

стражарићемо на друмовима, на свим стазама за Варошицу на југозападу, на свим границама наших поседа и оних варошице, па било на најмањем детету, женском новорођенчету, осветићемо се!

Са лудим одобравањем, са дивљачким поклицима, примише сељаци ову главареву одлуку, и од овога дана почеше да стражаре, непрекидно, на границама својих поседа, те, скривени, чекаху: неће ли се неко женско чељаде из Варошице на југозападу појавити, залутавши до границе села, спремни да на њему изврше дело своје ужасне, бесамилосне освете.

За ову опаку и страшну одлуку сељака Села у заливу дознаше брзо и још за времена становници Варошице њима на југозападу. Запрепастише се. Најпре не повероваше, али се после уверише, па, побојавши се за своје жене и девојке, ни једној већ не дозвољаваху да иде на она имања, која су граничила са имањима Села у заливу.

Осем тога, стадоше и они на границе својих поседа, да би се очували од сваког изненадног напада сељака. Тако се догоди, да се, међусобно, неколико пута побише. Али, како на почетку не беху наоружани, само на шаке. После се оборукаше ножевима, машклинима, пушкама, од острагуша до кремењарки, те, на тај начин, започе прави рат између села и варошице.

Готово све мушко, с једне и с друге зараћене стране, беше сада везано за границе обостраних поседа, где, збијени иза камених ограда винограда, са пушкама у рукама, чекаху: неће ли неко, непажљив, да повири иза противничких заклона.

Кад би се то догодило, онда би се бесамилосно пу-

цало, као на неког зеца, што је ненадно искочио из жбуна и полетео равницом.

Често пута изгледаше то пушкарање као права правцата битка. Пушке су праштале, ориле се, као, под јесен, кад се јављаху велика јата препелица у прелету.

Власти су биле немоћне да иста спрече. Њихови оружани људи, доведени и из других варошица острва и копна, беху, непрестано упућивани на „бојиште“, али никад никога не затицаху на местима са којих се, пре тога, чула пуцњава. Она би се, чим би се они на том месту појавили, ту прекинула а јавила се на другом брду; а кад би они похитаки онамо, она се поново јављала на оном првом месту.

Говорило се и о мртвима. Према тим вестима (које се никако није могло проверити, јер су их и једни и други крили): два су варошанина била убијена, а само један сељак. Међу рањеницима, међутим (говорило се) да су била два сељака и два варошанина.

5.

Овај сељачко-варошки „рат“ продужио се за време од неколико месеци. И село и варошица беху подељени на тајне чете, које се, наизменце, смењиваху на „фронт“, јер је, због послова, било немогуће да сви мушкарци, једне и друге зараћене стране, буду непрестано на стражарењу. Требало је радити и они су онда заједнички радили, као на моби.

Али овај страшни догађај обешчашћења, који је и био довео до ове мржње и беса село и варошицу, није ипак био достигао, у свој својој страхоти врхунац несреће. То се зби тек онда, кад главарева ћерка осети да је затруднела. Тада тек поста неподношљив у своме ужасу.

Девојка се, од света и од својих, сакрила у своју собу, осећајући такав стид пред истим родитељима да би се била најсрећнијом осетила, да ју је ту, на месту, земља могла да прогута. Мајка се њена чисто избекумвала, а отац беше изгубио сваку власт над собом.

Није више знао ни шта ради, ни шта у истини хоће. Наједном би пришао ћерци па ју, изненада, почео да грли, да љуби (што он, строг и без нежности, до тада никада није обичавао), а очи би му се напуниле суза. После тога, одмах, исто тако изненада, распламтела би се у њему велика, несавладива срчба, и он би се тада, као луд, дохватио ножа, па би онда јурнуо на ћерку, да његовом оштрицом раствори њену упрљану утробу, да на његовом оштром врху извади из ње то гадно, злочиначко копиле.

Кад би на то ћерка, сва избекумљена од страха, кричући, зовући у помоћ, бежала од њега, он би се онда бацао на земљу, молио је да стане, да се не плаши, да стане, да је он њен отац... После тога, као у бунилу, као заиста полудео, он би онда по-

чео да зове, да богоради све и свакога: да му доведу тог непознатог злочинца, да ће он да га прими под свој кров, па био он и најгори просијак. Да ће му дати ћерку, јединицу, а са њом и цело своје велико имање.

Али кад му сва та запомагања не би ништа користила, кад би видео да му нико не помаже, нити му ико може помоћи, онда би започињао да куне све, све, као да се све на свету дигло против њега, као да је све криво његовој срамоти и несрећи.

Тако се он мучио, тако се патио, кидао, као најоштријим ножевима, док једног дана не осети да не може даље да подноси сав тај свој страховити ужас.

Бременитост његове ћерке постајаше све виднијом, и њему изгледаше, да се, ужасном брзином, приближава најсудбоноснији дан за њега и његову ћерку. Сама помисао: да би се у његовој кући, под његовим кровом, могла девојка да породи а да код ње не буде њен муж, доводила га је до најмрачнијег очајања. Мучио се, патио дуго времена, не знајући: ни шта би, ни како би, док се, најпоследње, није одлучио на нешто што је цело село примило као најбезумније.

Дигнувши се једног јутра рано, готово пре расвета, нареди он ћерци да обуче празнично одело.

Она га, без противљења, послуша, па кад је била спремна, изађе, а он јој тада, доведши мазгу, нареди да узјаши.

Кад после тога кренуше за Варошицу на југозападу, девојка, са запрепашћењем, схвати намеру свога оца, те, постиђена, хтеде да скочи са мазге и побегне натраг у кућу. Само страшан поглед очев задржа

је од тога. Али онда, неописиви, неподносиви стид обузе је тако, да повукавши потпуно мараму над очи, приви је обема рукама уз лице, осећајући да не може никоме у лице да погледа. Плакаше уз то, јецајући.

Сакупљени сељаци, особито сељакиње, схватајући страшну лудост овог главаревог чина, хтедоше да се силом успротиве његовој намери, али, ипак, нико не нађе у себи смелости да му ишта каже о неразумности његовог пута. Стајаху на месту запањени, и ћутаху. Тек кад су главар и ћерка му мало подмакли, почеше они гласно да говоре о одлуци главаревој и да суде о њој, сигурни да ће становници Варошице на југозападу села, већ при прелазу границе, обоје утући. Због тога, љубопитни, пратише их сви издалека.

Главар са ћерком настављаше међутим, полако, тужно свој страшни пут мучења, осветљен, ипак, изнутра, неком бледом, светлом надом, да ће, кад се њих двоје овако бедних, овако посрамљених, појави у варошици, прићи им онај зао човек што им је и нанео онаку страшну увреду, онако велику срамоту, дирнут њиховом ужасном несрећом, коју нико не може поправити, осем њега јединог. У себи пак, главар беше спреман да га очински прими на груди, да му опрости све и приведе својој осрамоћеној ћерци. Верујући тако у најосновнији човечански осећај тог непознатог, злог човека, настављаше он, уз своју ћерку, ужасни пут понижења и срамоте. Био је сав пригнут, срушен, и нико не би био више могао препознати у њему оног силног, поносног главара Села у заливу. Погружен, посрамљен, понижен, кретао се он, полако, иза своје ћерке, напред, напред, према

Варошици на југозападу, подижући, кад и кад, болно, самилосно, свој поглед на ћерку, да би видео шта је са њом. А кад би је видео онако згурену у седлу, са лицем сакривеним у мараму, са још виднијом трудноћом због положаја у коме се, јашећи, налазила, долазило му је да се баци у прах на земљу, да кричи, да јауче, да завија, као права правцата звер.

Сеоски „чувари границе,“ опазивши још надалеко масу света, и пред њом, на великом растојању, некод на мазги, побојаше се: да се ваљда у селу нешто необично догодило, па, довикујућ се, изађоше сви из својих заклона и кренуше сви у сусрет маси народа и непознатим путницима. А кад сретоше главара и ћерку му и разумеше: шта је он намеран да учини, закрчише му пут и не хтедоше никако да му дозволе прелаз преко границе.

— Јеси ли сасвим полудео?! говораше му један његов најбољи пријатељ. Разнеће те они пси на парчета!

— Шта ти на ум пада, главару? Смилуј се барем на ту јадну девојку! довикну му један сусед.

А кад их главар не послуша, већ силом продре, викнуше они сви у глас за њим: — Ми ћемо те с оружјем пратити! — (спремни да на јуриш узму читаву варошицу.) Али им он предочи сву лудост тога чина и замоли их да га пусте самог, јер је убеђен: да му нико неће ништа учинити.

И он крену полако напред. Остали осташе на месту, не знајући шта би. Ипак удвостручише своју пажњу, да би видели шта ће се догодити при прелазу границе. Са пушкама у рукама, на најмањи знак непријатељства од стране варошана

према њиховом главару, они су били спремни: да навале сви и да све тамо покољу.

Међутим, главар са ћерком пређе спокојно на варошко земљиште.

Варошани, на почетку, изненађени дрскошћу тог неустрашивог госта, полетеше са свих страна да га „поздраве“, али кад видеше да је то главар и његова ћерка, њихове наоружане руке спустише им се саме од себе, срчба им се угаси, и они, ћутке, самилосно, гледаху пролаз то двоје несрећника, савладани, одједном, неким неодрживим човечанским сажалењем.

Тако би целим путем до варошице. Страшна, очајна посета главарева будила је у свим тим природним људима осећање дубоке самилости и искреног сажалења. И нико се није усудио ни једне увредљиве речи да проговори. Само једна жена се нашла која је напала девојку, добацујући јој оно што је и довело до „рата“ између села и варошице: да је она све то на варошицу набацила, да би сакрила грешника у селу и свој сопствени блудни грех.

На тај бездушни напад главар сâм није одговорио, већ је, још пониженији, наставио свој страшни пут. Али зато сви варошани, који се ту затекоше, нападоше речима и готово камењем на ту бестидну жену. Тако је, мирно, пре поднева још, главар Села у заливу стигао са ћерком у Варошицу на југозападу.

6.

Кад они уђоше кроз старинска, камена врата, сви се варошани који их сретоше изненадише.

— Шта је дошао? Шта је луд? Шта ће овде?

Тако разговараху они, међусобно, али никоме ни на памет не паде, да им ишта на жао учини. Сви кренуше радознали за њима.

Глас да је стигао главар Села у заливу облете брзо читаву варошицу. Рибари, трговци, чиновници, сви појурише да га виде. На широкој пољани, на којој се главар зауставио, скупила се брзо читава варошица. О, да је дошао сам! Не би на њему остало ни парчета! Раздерали би га били, као маса побеснелих паса. Али, у пратњи његове бедне ћерке, која је у својој бременој утроби носила дете непознатог оца, гледаху га свити, до малочас, бесни људи, са огромним сажалењем и самилошћу.

А главар, унесрећен, срушен у прах, стајаше међу њима, као неки древни јунак, скршен неким тајним, злим богом.

Држећи ћерку за руку, он уђе са њом у средину круга који се око њих био начинио. Затим, болно, преболно, са сузама о гласу, он поче да моли, да преклиње цео тај сакупљени народ: да му даду оца детету, да му даду име унуку!

— Молим вас, вашом децом, вашим ћерима, свим најсветијим што имате, дајте му оца, смилујте јој се! Он је међу вама, може бити баш овде, на овом месту, са свима нама.

После тих речи, тих крикова, иако се на почетку чуо некакав шум, неко шапутање, би тишина. Сви

присутни погледаше у земљу, не могући гледати у то двоје несрећних људи, особито у ту бедну девојку, која стајаше ту, у кругу, јецајући, постићена сва због своје и сувише видне бременитости, коју кушаше: да рукама, марамом, свим могућим, некако прикрије, не би ли се барем од очију тих људи спасла.

Међутим, главар не престајаше да моли, да преклиње. Али му нико не приђе: ни да открије грешника, ни да прими грех на себе. Сви муком мучаху. А кривац је био ту међу њима! Нико га није познавао, нико ни сумњао на њега. Био је и он дошао, напо не као они други: из радозналости, већ, као што сваки злочинац долази на место где се налази његова жртва. Био се збио уз зид једне куће и, наслоњен на њу, трошио духан за духаном.

Ни на крај памети му није било да ишта призна. Ипак, осећаше у себи неко велико узнемирење, неко необично узбуђење, па се морао повући мало даље, да не би то на њему неко запазио.

Тако, мучен изнутра, али тврд и без самилости, стајаше он осамљен, одељен од целокупног народа. А главар, кад је најпосле увидео, са највећим ужасом, да се нико не јавља на све његове страшне молбе и преклињања; да тај злочиначки човек, и на јасни вид незапамћене ове срамоте, може да преко свега преће мирно, без самилости, без савести, ухвати поново своју ћерку за руку, повуче за собом и крену за њом кроз читаву масу, застајући пред сваким човеком, не би ли, јадница, успела да препозна свога злочинца (иако је већ неколико месеци од злочина прошло!) ма по чему; не би ли га осетила: телом својим, нечим тајним у себи, дететом његовим у својој утроби.

Девојка, сва уплашена, постиђена до најдубљих дубина у себи, иђаше, сва трептећи, за својим оцем, застајујући непрестано због плача и загледања у свакога (некако кришом, испод мараме): у свакога за кога је њен отац питаше, па, једва приметно одмахиваше главом, хтијући тиме одговорити оцу, да то није онај.

Тако су ишли кругом. А кад, готово после свих осталих варошана, дођоше и до ћошка оне куће на којему стајаше наслоњен злочинац, она се стресе, погледа човека још пажљивије....

Злочинац се узнемири, али се ипак не збуни. Одби се само мало од зида, као да би хтео, чисто нагонски, да побегне. Ипак оста на месту, задржан силом своје воље, сетивши се у тренутку: оде ли, да ће то бити нај јаснијим доказом његове кривице!

— Је ли овај? запита је отац.

Она би се била бацила на колена пред тим човеком; то је било једино што је осећала! Стога погледа у њега тужно, самилосно, пуна молбе, хтијући му тиме рећи: да се сажали над њом ако је у истини он тај...

Ономе је било страшно, али стисну зубе до полома и савлада се.

— Је ли овај? понови узнемирено главар кад виде да му ћерка не одговори на први упит.

Девојка хтеде нешто да каже, ваљда да изрази сумњу, кад онај, препавши се њеног признања, погледа је крваво, крвнички, да јадна девојка на једном устукну и преплашена, ужаснута викну:

— Не, не!! па се онда затетура, и да је отац не прихвати била би се срушила на земљу.

Препознала га, сигурно, по злу, и онесвестила се!

— Воде! Воде! викаше главар полагајући онесвешћену ћерку на земљу.

У овом положају њена се бременитост испољи још више, па отац, застидевши се за њу, покри је марамом са њене главе.

Сви присутни узјурбаше се. Неко, донесавши воде, попрска девојку по лицу, нашто се она лако стресе, а после, малко уздахнувши, отвори очи.

Немогући гледати ову страхоту, сви присутни почеше да се разилазе. Све један по један.

Међу првима отишао је сâм злочинац.

Тако, после мало, постепено, осташе на пољани само главар и ћерка му, окружени са неколико радознале деце, која, са чуђењем, посматраху ово двоје: како препуштени сами себи не знају шта би даље радили.

— Хајде, дигни се! рече најпослед главар ћерци, кад виде да је већ сасвим при себи.

Она се дигну; полако. А старац оде до мазге, одреши је, па, позвавши ћерку, крену кроз оне исте улице кроз које је и био дошао, али сада још туробнији, још несрећнији него при доласку (јер више није имао ни онај последњи трачак наде, који га је и био одвео у варошицу)

За њим, као осуђеница, ишла је његова ћерка.

При њиховом пролазу кроз уске улице варошице, нико од варошана није хтео да их више види, ни сретне; сви су им се уклањали с пута, бежали у капије, или дворишта, сакривали се иза прозорских капака.

Тако су, ово двоје, као живи стид, прошли кроз варошицу. А кад су изашли из ње, девојка поново узјаши. Онда, полако, тешко, кренуше они, припестим путем, за своје село које их је (готово цело) чекало на граници поседа, да би што пре дознало: шта се са њима у варошици десило, спремно, у случају каквих насиља над њима, да крене на њу као усов.

7.

После ове страховите и до у прах унижавајуће посете Варошици на југозападу, главар Села у заливу повукао се од свих сеоских послова, предавши другоме и главарство. Затворио се он, са ћерком и женом, у кућу, очекујући са стрепњом дан потпуне срамоте своје јединице и своје куће. Нико га више није могао извући из његова четири зида: он се међу њих закопао, као у гробу; он се сакрио тамо: заувек, потпуно.

Ипак се борба између села и варошице наставила, и још јача, још свирелија. Мржња је у селу порасла до неиздржљивости: њен се бес био разбуктао у неки зелени пламен, који је, најпоследње, прождро све и последње племените особине у свим душама. Варошица одговараше истом мером, али у њој, полако, збивало се чудо: онај страшни злочинац, одједном, сломи се, паде; срушила га, изненадно његова дуго затрпавана савест. Она га тако притисну, тако згњечи, да је, да би је савладао, почео непрекидно да пије, да се опија.

Он је и пре пио, али је његово пијанство ишло сада до тог степена, да су га сви, и најбољи пријатељи, почели да напуштају. Почело се и сумњати и говорити о томе: да би он једини, ваљда, могао бити, који је био кадар да изврши овај злочин. Али он није за то марио, он је пио и опијао се свакодневно.

Ипак није могао да савлада ону снагу у себи која га је непрекидно мучила. Гризло га то, изједало. По неки пут му се чинило да га неко зове: чуо би нечији самилосни зов, после којег би му се учинило да види све, све...: главареву кћер, како ју је ухватио, како ју је бацио на земљу, како ју је стиснуо под собом... и... он би заурлао, дохватио

чашу с вином, боцу, све што би му дошло под руку, па завитлао, лупио са љима о под, о зид... Сви присутни у крчми разбегли би се тада куд који, јер је он и пре овога био страх и трепет у варошици, а сада поготово.

То страховито стање у њему, једне страхотне ноћи, достиже свој врхунац. Он је пио цело после подне и цело вече. Ипак беше сасвим миран, спокојан, док изненада не поче да виче, да псује све и свакога. Научени већ на такве његове испаде, на почетку га сви у крчми посматраху радозрало. Њега то разбесни ужасно, па, видећи да сви стоје мирно, помисли да га се више не боје. Тада скочи, ухвати банак на коме је седео и, завитлавши га, стаде да виче: Напоље, напоље, сви, сви, до једнога! Шта ћете овде? Напоље!

Изгледао је потпуно луд, те сви гости, за тренут, оставише крчму.

(Мало после њих изашао је и он. Ноћ је била олујна, ветар је очајно духао, небом су летели страшни облаци, мрак беше непровидан).

Изашавши из крчме, он стаде за тренут, онда, тетурајући се, оде уз обалу морску. Ветар му је духао у растворена прса и носио му кошуљу, као неко чудно једро. Тако је стигао до изван луке, где седе на једну стену поред мора и загледа се у узнемирену пучину и тамну ноћ пред собом. На почетку, шапташе нешто неразумљиво (ваљда и себи самом), праћено немирним, одсечним покретима његових руку: тренутно, као да прети, тренутно, као да моли. Али, одједном, ђипну.

— Доћи ћу вам, доћи! И то одмах! крикнут, и већ

хтеде да трчећи крене натраг у варошицу, кад се, изненада, баци ничице на земљу. Његова страшна тајна смрвила га потпуно. Најгоре му је било баш што се осећао тако срушеним, тако побеђеним, а још од кога? од чега? Од једне обичне девојке и њеног страшног плача и срамоте!

Да није главарева ћерка дошла у варошицу; да је он није видео у оном њеном страшном стању пуном срамоте и унижења, он, ни једног тренутка, као ни до оног дана, не би био осетио никакво осећање кајања за оно што је био учинио. Овако она страшна утроба девојке, која му је тако очигледно била указала сав његов одвратни злочин, сломила га, срушила. Он више није могао ћутати, он је морао све открити, све признати.

Али његова бесна нарав није могла да допусти, да то његово признање, осим његовог унутарњег слома донесе њему и потпуни слом пред људима, његово потпуно унижење пред њима. Он је осећао да не може даље да савлађује ону снагу у себи која је тражила његову исповест, али у исто време, он је морао признати и *убијти*, ако само буде то потребно! Он је морао крикнути свој злочин, али не као кајање, већ као изазов. Стога се и одлучи на најлуђи начин за извршење тога: пут морем у Село у заливу. — Доћи ћу вам, доћи, и то одмах! крикну поново, дижући се са земље, у правцу Села у заливу. — Јавићу вам се сâм, јавити, о, ви подлаци који сте дошли да тражите од мене, као просјаци, да вам дам оца једном копилету! Сви сте ви копилад, сви! Тако викаше сав мучен у души, у наступу најљућег беса. Затим, изненада, крену трчећи натраг у варошицу, где, кад стиже, скочи у нечији чамац под обалом и извезе се на пучину, у ноћ и олују.

Кад је испловио нико га није био видео. Ноћ је била мрачна, непровидна, бурна, и требало је бити овако пијан, овако мучен у себи, да се човек упусти у овако очајну борбу са ветром и морем, на једном маленом трошном чуну.

Тек што је он изашао из луке, велики валови почеше да ударају у кљун његовог чамца тако јако, да му је изгледало: да то чун бије о стење. Сваког тренутка, дубока провалија гуташе чамац, да га, поново, избаци на хрбат новог, великог вала, као на хрбат неког мрачног, чудовишног змаја. Али он, пијан и зао, запираше свом снагом својих челичних мишића и креташе напред, у сусрет тамне мрачне олује која је долазила са југоистока. Због лакшег веслања против ветра и валова, он се мало приближио обали. Али ни то није много помогло. Море је постајало све бешње, као и ветар. Ипак он, иако му је ноћ и олуја била разхладила мало његову пијану одлуку, од стида пред самим собом, није ни тренутка помислио: да се врати, или да се спасе у било коју иајближу драгу, већ веслаше напред, лудо, неуморно, према проклетом заливу мрског села.

Могло је бити баш око поноћи кад он прође први рт поседа села. Ноћ је постала још тамнија, још црња; море је још јаче тукло, још страшније шумело заглашујући сваки други звук. Најбоље очи не би биле могле да примете са обале, на тој црној, мрачној површини воде, ништа; најбоље уши не би биле могле разликовати глас људски од тог шума валова. Све се стопило у један заједнички хук, па, са шумом безбројних борова са копна, тај ужасни ршум испуњаваше црнину ноћи страшним гласовима, усклицима, риком, као да се све звери цунгла и

пустиња преобреше овде, на овој површини узбуркане воде, којом је један мали чамац пловио.

Али онај, неустрашиво веслаше даље. Сав је био влажан од валова, а ноге му већ обливаше море, које је све више пунило чамац. Он није ни мислио о томе, он се упињао само: да што пре стигне у луку села, да што пре викне свима, свима, да се открије, па макар се више, никад више, не вратио у своју варошицу, која му је после посете главарева ћерке постала неподношљива.

У тренутку кад је ушао у залив села, олуја се сручила на њ свим својим злом и бесом. Све је зујало, звиждало; а и грмљавина се приближила том урнебесном невремену.

Али он не сушта. Напротив, сав весео поче да виче: — Главару, главару! и веслаше даље. Тек кад му се учини да је стигао довољно близу обале, да би га сељаци могли чути, стаде са веслањем и поче поново да виче и зове главара. А кад ни овог пута не би одговора на његов зов, он помисли да га, сигурно, због хуке мора и даљине, не чују у селу, па, љуљан од ветра и валова, бијен од кише, која је сада учестала, запе силно веслима, а вода, која је нацунила чамац готово до пола, пљускала му већ колена. Он је ипак возио даље и савлађивао и море и олују.

Копно пред собом није видео, због мрака, али га осечаше по хуци бесних валова што се о стење разбијаху.

Кад му се најпосле учини, по хршуму разламајућих се валова, да је већ близу копна, не испуштајући весла из руку, шибан морем са пучине и оним што

се одбијало од обале, дигну се у чамцу, те, у води до колена, крикну поново:

— Главару, главару!

Али ни на овај крик не одазва се нико. Због тога он сав бесан, метнувши шаке са стране уста, викну, још једном, као кроз трубу, силовито:

— Главару, је ли ти се породила ћерка? Главару! а ужасан његов смех попраи ове речи.

Узалуд је чекао на одговор; не би га! Стога, сав сломљен, баца се на седало за веслање и зајаука, завије.

(Бес валова и ветра носио му све више чамац ка обалском стењу.)

— Није могао ни помислити: да ће овај његов страшни пут бити овако узалудан; није могао ни претпоставити: да се на његове крикове неће покренути све стене брда, сви гласови обала, сви људи, и неће кренути против њега. Он је очекивао да ће његово признање разјарити све сељаке Села у заливу, и да ће они рикнути и насрнути на њега, да га разнесу на парчета. Па кад виде сву своју намеру и наду сломљену, паде по седалу чамца, као да га је неко маљем по глави ударио. То би само за тренут, само за хип! Јер, мало затим, он поново скочи, зграби напуштена весла, и завесла према урнебесном хуку обале, не мислећи, да ли ће се моћи искрцати, да ли ће, уз овакав бес мора, моћи извести своју нову одлуку.

Он је свакако хтео да га сељаци чују; он је стога хтео да им стигне под саме прозоре и да одатле позове своје страшне непријатеље, да изађу, да га чују и виде. Стога запне што је јаче могао веслима и пробије се до под камениту оштру обалу. Ту га

валови још бешње захватише, особито они што се одбијаху од стена, и заљуљаше му тако чамац, да му весла посташе потпуно бескорисна.

Тренутно се збуни. Није знао шта би. Затим, уздижући се више у своје голе мишице него у чамац, баци се из њега у море, па заплочи према урлајућем стењу обале, које га чекаше оштрије и бесније од свих сељака Села у заливу. Изненада, један огроман вал дохвати га, лако, као најлакше перце, и завитла га према обали. Он очајан, препаднут, испружи руке, намеран да се ухвати својим чврстим прстима за оштро камења, али не успе.

Узалудан беше сваки његов напор да се спасе. Захваћен и бачен огромном снагом вала, он удари својим јаким прсима о тврдо оштро стење и она се од тог удара сва поломише, као и ребра његовог чамца, који је, као и њега, захватио онај исти вал и бацио на обалу.

ИЗ КЊИГА
ВОЈИСЛАВА М.
ЈОВАНОВИЋА

175₂₂ 3171